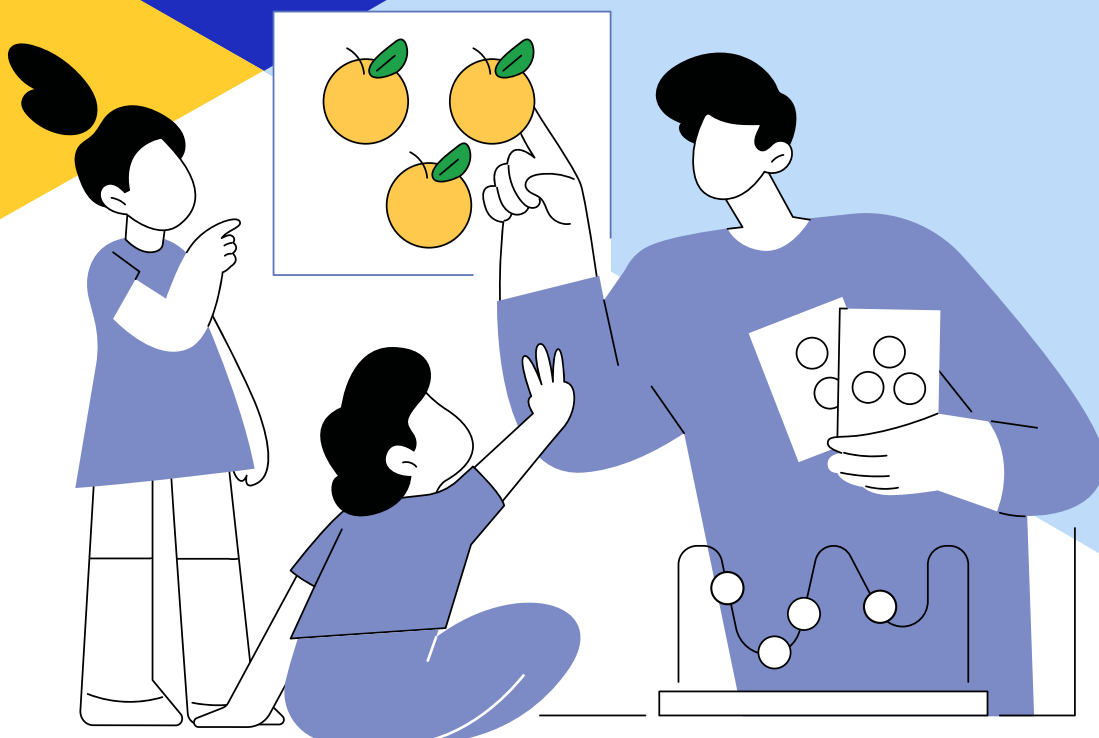

Міжнародна
організація
праці

► Аналіз розширення системи догляду в постсоціалістичних державах-членах ЄС:

набутий досвід і належна
практика для України

► **Аналіз розширення
системи догляду
в постсоціалістичних
державах-членах ЄС:**

набутий досвід і належна
практика для України

Copyright © Міжнародна організація праці [грудень 2023 р.]

Вперше видано у 2023 р.

ЗМІСТ

▶ Резюме	1
▶ 1. Вступ	6
▶ 1.1. Підґрунтя завдання	6
▶ 1.1.1. РРДД в Україні: пропозиція та попит	6
▶ 1.1.2. Мета цього дослідження	12
▶ 1.2. Методологічний підхід	12
▶ 2. Українська система РРДД для дітей віком до 3 років	15
▶ 2.1. Поточна ситуація в галузі РРДД	15
▶ 2.1.1. Огляд нормативно-правової бази РРДД за період до 2022 року	15
▶ 2.1.2. Проблеми для альтернативних моделей РРДД за законом 2001 року	17
▶ 2.2. Новий закон про РРДД: основні цілі та зміни	19
▶ 2.3. Можливості альтернативних моделей РРДД і перешкоди для їхнього впровадження за новим законом	24
▶ 2.3.1. Можливості впровадження альтернативних форм РРДД	24
▶ 2.3.2. Перешкоди для альтернативних форм РРДД	26
▶ 3. Альтернативні моделі РРДД у постсоціалістичних країнах ЄС	28
▶ 3.1. Сприятливі фактори для впровадження альтернативних моделей РРДД	28
▶ 3.2. Словенія	31
▶ 3.2.1. Політична база РРДД	31
▶ 3.2.2. Альтернативні моделі РРДД і управління	31
▶ 3.2.3. Заходи з фінансування	33
▶ 3.3. Естонія	34
▶ 3.3.1. Політична база РРДД	34
▶ 3.3.2. Альтернативні моделі РРДД і управління	35
▶ 3.3.3. Заходи з фінансування	37
▶ 3.4. Латвія	37
▶ 3.4.1. Політична база РРДД	37
▶ 3.4.2. Альтернативні моделі РРДД і управління	38
▶ 3.4.3. Заходи з фінансування	39
▶ 3.5. Інші постсоціалістичні країни	37
▶ 4. Можливості для України	44
▶ 5. Рекомендації	45
▶ Додаток 1. Структура дослідження	50
▶ Додаток 2. Стислий огляд постсоціалістичних держав-членів ЄС	52

► Резюме

Вступ

23 червня 2022 року Європейська Рада надала Україні статус держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу (ЄС). Виходячи з цього, Україна розпочала процедури узгодження своєї нормативно-правової бази із законодавством ЄС, що включає регламенти й директиви ЄС із таких питань, як зайнятість, відпустка для догляду за дітьми, догляд за дітьми та гендерна рівність. Особливо актуальною в цьому плані є Директива (EU) 2019/1158 про збалансованість службових та сімейних обов'язків для батьків і опікунів. Вона регулює питання відпустки для догляду за дитиною для обох батьків з урахуванням частини такої відпустки, що не може передаватися одним із батьків іншому.

На момент проведення цього дослідження Україна вже півтора роки страждала від збройного конфлікту. За даними УВКБ ООН, станом на травень 2023 року 5,1 мільйона українців були переміщеними особами, а загальна кількість зареєстрованих біженців становила 6,2 мільйона. Для забезпечення економічного відновлення Україні в наступні роки знадобиться велика кількість працівників, серед яких будуть особи, які повернулися, а також економічно неактивні жінки й трудові мігранти.

За даними Державної служби статистики України, станом на 2019 рік рівень зайнятості жінок був низьким (43 відсотки), головним чином через неактивність молодих жінок (віком 25–39 років) із сімейними обов'язками. Однією з головних причин низької активності є тривала відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами, поєднана з відсутністю послуг із раннього розвитку й догляду за дітьми (РРДД), особливо для дітей віком до 3 років (у 2022 році у відповідних закладах були наявні місця тільки для 18 відсотків дітей віком до 2 років). Водночас у сільській місцевості заклади РРДД відвідують 6,5 відсотка дітей віком до 2 років, тоді як у містах цей показник у цій самій віковій групі становить 15 відсотків.

Для активізації добровільного повернення жінок на ринок праці, що буде необхідно для підтримання економічного розвитку та відновлення, Україні необхідно розширити доступ матерів до послуг РРДД. МОП і Уряд України визначили, що впровадження альтернативних моделей РРДД є можливістю для розширення доступу до послуг РРДД і підвищення рівня користування ними, а кінцева мета полягає у сприянні поверненню (добровільному) жінок на ринок праці та їхньому подальшому внеску в економічне відновлення. Таке розширення доступу повинно також забезпечити високу якість альтернативних послуг. Як уже згадувалося, це завдання прямо узгоджено з Планом відновлення України після війни.

Це дослідження спрямоване на надання підтримки МОП і Урядові України в формі огляду альтернативних моделей РРДД, що довели свою успішність у постсоціалістичних державах-членах ЄС, і відповідного аналізу з метою визначення моделей, які могли б вписатися в український суспільно-політичний контекст. Основна увага в дослідженні зосереджується на дітях віком до трьох років, серед яких рівень залучення до РРДД є найнижчим. Як результат, у цьому звіті представлено різні рекомендації для України щодо того, які моделі доцільно просувати (й які зміни необхідно — якщо необхідно — здійснити в чинній нормативній базі).

Українська система РРДД

Проект Закону України «Про дошкільну освіту», поданий у вересні 2022 року за ініціативою Верховної Ради (Парламенту) України, спрямований на перегляд дошкільної освіти на системному рівні та передбачає комплексний підхід до РРДД.

Одна з головних цілей нового закону та основних змін порівняно з попереднім законом стосується ширшого регулювання й ліцензування альтернативних форм РРДД. Тоді як у попередньому законі було вказано тільки, що *заклад дошкільної освіти провадить свою діяльність виключно на підставі ліцензії на провадження освітньої діяльності на рівні дошкільної освіти*, новий закон містить детальніші положення щодо ліцензування та вимог до таких закладів.

По-друге, проектом нового Закону «Про дошкільну освіту» 2022 року вносяться зміни до форм РРДД, що можуть законно існувати за цим законом. Перелік форм скорочено порівняно з законом 2001 року, й вони узагальнені за типами (наприклад, одна форма ясельок, одна форма дитячого садочка), при цьому передбачено дві спеціальних форми альтернативного РРДД, а саме мобільні дитячі садочки (нова форма) і сімейні садочки (форма, адаптована із закону 2001 року).

Зміни, запропоновані в законодавстві передбачають, головним чином, детальніше регулювання процесів РРДД, зокрема порядку створення закладів, управління ними й забезпечення якості. Серед іншого у новому законі детальніше висвітлено створення і організацію альтернативних моделей РРДД. Отже, він прокладає шлях для впровадження альтернативних моделей РРДД, не позбавляючи державу її ролі в забезпеченні якості.

Однією перепорою, пов'язаною з новим законодавством, є відсутність положень із деталізацією змісту різних форм надання послуг РРДД. Хоча у новому законі зазначено допустимі форми й подано їхній стислий опис, ці форми не пояснюються докладно, тому функції та обов'язки потенційних надавачів послуг і вимоги до них чітко не викладені.

Новий закон також не визначає чіткого розподілу обов'язків між міністерствами щодо вікової групи 0–3 роки. Зустрічі й бесіди із зацікавленими сторонами в Україні засвідчили, що тривають переговори між Міністерством соціальної політики та Міністерством освіти і науки з метою визначити, хто має відповідати за дітей віком до 3 років. Станом на зараз Міністерство соціальної політики несе відповідальність за вікову групу 0–1 рік, а Міністерство освіти і науки — за дітей віком від 3 років. Таким чином, діти віком один і два роки наразі не віднесені до сфери відповідальності жодного міністерства.

Приклади альтернативних форм догляду за дітьми у постсоціалістичних державах-членах ЄС

У країнах, які мають успішні стратегії щодо приватних моделей РРДД, тривалість оплачуваної відпустки для догляду за дитиною становить від одного до півтора року. Ця ситуація створює попит на РРДД для дітей старших ніж 1 рік, тому що у батьків закінчуються гроші й через це вони хочуть повернутися на роботу. Відповідним чином, створюється система задоволення цього попиту, за якої муніципалітети зобов'язані надати дитині місце в комунальному закладі.

Інший важливий фактор, що сприяє зростанню частки дітей, зарахованих до приватних закладів РРДД, випливає з обов'язку державного сектора надавати місця дітям віком до трьох років («законне право»). Через дефіцит місць у державних закладах муніципалітетам доводиться шукати альтернативи й тому брати участь у співфінансуванні, субсидіюванні чи інших механізмах фінансування або для приватних надавачів послуг, або для батьків.

У цьому звіті подано огляд систем регулювання й координації альтернативних форм РРДД в Естонії, Латвії та Словенії, а також низку прикладів процесів в Угорщині, Литві та інших країнах. Аналіз систем РРДД постсоціалістичних країн у цілому показує, що приватний сектор зростає, коли проблема низького рівня участі жінок у ринку праці вирішується комплексно. Перш за все – за допомогою спроб змінити культурні норми шляхом трансформування відпустки для догляду за дітьми у батьківську відпустку та її скорочення, а у кінцевому підсумку — шляхом установлення обов'язку муніципалітетів надавати місця дітям віком до 3 років. Приватні заклади РРДД повинні функціонувати як частина налагодженої, якісної державної системи РРДД, що визначило стратегії співпраці між державними та приватними надавачами послуг.

Можливості й рекомендації для України

Приклади інших країн демонструють, що найбільш ефективно і справедливо альтернативний РРДД функціонує у країнах, які вкладають значні кошти в державну систему РРДД і забезпечують законні права. Як результат, альтернативний РРДД слугує для усунення прогалин у державній системі, й Уряд у більшості випадків може надавати ваучери на користування альтернативними послугами чи виплачувати компенсацію за користування ними, щоб уникнути нерівності.

Наразі військовий конфлікт в Україні не дає їй змоги інвестувати великі кошти у сектор РРДД, щоб задовольнити потреби й гарантувати законні права. Отже, щоб підтримати добровільне повернення жінок на ринок праці, потрібні проміжні рішення, які Уряд пізніше зможе взяти на себе. Одним із таких рішень, наприклад, є державно-приватні партнерства для реалізації альтернативних форм РРДД.

У цьому звіті рекомендуються нижчевикладені кроки для узгодження нормативно-правової бази України із законодавством ЄС і для реалізації проміжних рішень із метою розширення доступу дітей віком до 3 років до послуг РРДД у стислі строки.

1. Одночасно забезпечити трансформацію системи відпусток для догляду за дитиною та введення прямої правової гарантії РРДД починаючи з віку дитини, у якому закінчується відпустка для догляду за нею.

а. **Чітко встановити** в законодавстві **вік**, з якого держава гарантує право на дошкільну освіту.

б. **Забезпечити правову основу для гарантованого доступу до послуг РРДД через приватні заклади**, хоча й за підтримки держави. Це потребувало б розширення статті 8, зокрема необхідно було б указати, що якщо державні заклади не задовольняють попит, держава може забезпечити право на РРДД шляхом надання місця у приватному закладі РРДД. Прикладами у цьому відношенні можуть слугувати закони Естонії, Латвії та Словенії.

с. **Розробити підзаконні акти з детальним визначенням моделей альтернативного РРДД**, які можуть спільно фінансуватися державою за попередніми двома пунктами.

2. Забезпечити, щоб усі надавачі альтернативних послуг РРДД були зобов'язані отримувати ліцензію згідно із законом або настійно заохочувалися до цього.

а. Провести дослідження і **зібрати статистику про незаконних або нерегульованих надавачів послуг і створити систему контролю** за незаконною діяльністю в усіх формах РРДД.

б. **Присвоїти ліцензованим дошкільним закладам статус «соціального підприємства»** для отримання податкових пільг.

с. Відповідно до Рекомендації 1 **забезпечити, щоб Уряд міг співфінансувати надання тільки тих приватних послуг РРДД, які надаються ліцензованим закладом РРДД.**

д. **Переглянути чинний порядок отримання ліцензії** й застосувати більш диверсифікований підхід, що відображає обсяг і тип послуг РРДД.

е. Залежно від типу РРДД **вивчити можливості збільшення державної підтримки для отримання ліцензії.**

3. Запровадити підхожі механізми фінансування (співфінансування) для забезпечення доступу всіх сімей до приватних послуг РРДД, наприклад, державно-приватні партнерства.

а. **Оцінити інші правові та фінансові інструменти** з метою визначити найкращу модель фінансування для України, що дає змогу застосовувати диверсифікований підхід за регіонами.

б. **Впровадити відповідні стимули та провести адвокаційні кампанії за використання РРДД** для дітей віком до 2 років, серед іншого й шляхом досягнення кращого розуміння перешкод на шляху використання жінками послуг РРДД для цієї вікової групи.

с. **Надати підтримку та стимули няням і дрібним сільським надавачам послуг з метою отримання ними ліцензії**, щоб і надавач послуг, і сім'ї могли користуватися механізмами фінансування. Зокрема, латвійський приклад із бабусями та доглядачами за дітьми можна використати у контексті післявоєнної України, де багатьом самотніми матерям знадобиться додаткова підтримка, й догляд із боку бабусь може бути одним із варіантів. У цьому випадку не лише зміцнені сімейні зв'язки, а й бабусі отримають задоволення від оплачуваної роботи.

4. Провести пілотну апробацію альтернативних форм РРДД у вибраних регіонах, щоб спробувати з'ясувати, чи можна залучити — і як саме — альтернативні послуги РРДД для невідкладного усунення прогалин у доступності РРДД.

а. Визначити **регіон/населений пункт**, найбільш підхожий для моделі РРДД. Наприклад, РРДД за місцем роботи є найбільш підхожим для великих компаній, імовірно, здебільшого в міських поселеннях. Заразом надомний РРДД у невеликих масштабах є

більш доречним у приміських чи сільських районах, де попит є недостатнім для створення дитячого садка чи ясел.

b. Визначити **підхожий муніципалітет, який має деякі ресурси** (фінанси, приміщення, персонал, матеріали) для використання в рамках ДПП і який налаштований продовжувати співпрацю після завершення апробації.

c. Розробити чітку **систему моніторингу** для апробації, яка включає:

- i. цілі, орієнтовані на розгортання в більших масштабах;
- ii. обов'язки різних сторін (МОП, муніципалітету, партнерів) у пілотній апробації;
- iii. засоби та показники для вимірювання того, що становить «успіх»;
- iv. засоби підготовки контрольних переліків стосовно того, які аспекти пілотної апробації повинні регулюватися законом.

d. Тісно співпрацювати з відповідним міністерством (коли воно буде визначено) для обговорення досвіду, набутого в процесі апробації, і спільного **розроблення підзаконних актів** для альтернативних моделей РРДД за результатами апробації.

► 1. Вступ

1.1. Підґрунтя завдання

1.1.1. РРДД в Україні: пропозиція та попит

Як зазначила МОП, за роботу з догляду¹ у світі відповідають переважно жінки. Вони виконують у середньому втричі більше неоплачуваної роботи з догляду², ніж їхні колеги чоловічої статі, й становлять більшість (65 відсотків) світової робочої сили у сфері догляду³.

*«Ранній розвиток і догляд за дітьми означає будь-яку регульовану систему, яка забезпечує освіту дітей від народження до віку обов'язкової початкової освіти й догляд за ними».*⁴

Європейська Комісія

Як держава-кандидат на вступ до ЄС, Україна прагне узгодити свою законодавчу базу із законодавством ЄС, що включає регламенти й директиви ЄС із таких питань, як зайнятість, відпустка для догляду за дітьми, догляд за дітьми та ґендерна рівність. Зокрема, актуальною в цьому плані є **Директива (ЕУ) 2019/1158 про збалансованість службових та сімейних обов'язків для батьків і опікунів**. Вона також відповідає трудовим нормам МОП і передбачає додатковий захист працівників. Директивою встановлено, що кожний із батьків має право на відпустку для догляду за дитиною тривалістю мінімум чотири місяці, два з яких є оплачуваними й не можуть передаватися іншому з батьків. Вона також надає чоловікам-батькам (або еквівалентним другим батькам, визнаним національним законодавством), які працюють, право на відпустку в зв'язку з народженням дитини тривалістю мінімум 10 робочих днів, яку необхідно брати безпосередньо до чи після народження дитини.

Крім того, всі працівники, які забезпечують особистий догляд або підтримку родичу чи члену домогосподарства, мають право на відпустку для опікунів тривалістю мінімум п'ять робочих днів на рік. Батьки з дітьми віком до 8 років і опікуни, котрі працюють, можуть вимагати переведення на гнучкий режим роботи. Ця директива оснований на попередньому законодавстві, зокрема на Директиві 92/85/ЕЕС про вагітних працівниць, якою встановлено право на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, та Директиві 2010/41/ЕУ, якою передбачено надання відпустки

¹ На думку МОП, роботу з догляду можна визначити як роботу, що «складається з видів діяльності та відносин, спрямованих на задоволення фізичних, психологічних та емоційних потреб дорослих і дітей, молодих і старих, слабких і працездатних» (МОП, 2018).

² За визначенням МОП, «неоплачувана робота з догляду — це здійснення догляду за особами чи виконання домашньої роботи без будь-якої прямої компенсації. Більша частина неоплачуваної роботи з догляду майже в усіх суспільствах виконується у домогосподарствах, причому найчастіше — жінками та дівчатками» (МОП, 2018).

³ Laura Addati, Umberto Cattaneo, Valeria Esquivel and Isabel Valarino (2018) Care work and care jobs for the future of decent work [Лаура Аддаті, Умберто Каттанео, Валерія Есківель та Ізабель Валаріно (2018), Робота і робочі місця у сфері догляду для майбутнього гідної праці], https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_633135/lang-en/index.htm

⁴ Див. <https://education.ec.europa.eu/education-levels/early-childhood-education-and-care>

у зв'язку з вагітністю та пологами й відповідної допомоги самозайнятим жінкам і дружинам/партнерам самозайнятих чоловіків.⁵

Основні моменти законодавства ЄС про політику в сфері догляду

Директива 92/85/ЕЕС про вагітних працівниць (жовтень 1992 року):

- Право на оплачувану відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 14 тижнів (починається за два тижні до народження дитини).
- Право на оплачуваний вільний час для проходження пренатального обстеження.
- Заборона звільнення через вагітність або через відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами.
- Вагітні жінки не зобов'язані працювати в нічну зміну.

Директива (ЕУ) 2019/1158 про збалансованість службових та сімейних обов'язків для батьків і опікунів (червень 2019 року):

- Оплачувана батьківська чи партнерська відпустка тривалістю 10 робочих днів, яку необхідно брати безпосередньо до чи після народження дитини.
- Оплата за час батьківської відпустки повинна бути як мінімум такою самою, як оплата за час відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, якщо відпустка для догляду за дитиною триває принаймні шість місяців для кожного з батьків і батько чи мати мають право на оплату в розмірі щонайменше 65 відсотків чистого доходу (може встановлюватися граничний розмір цієї виплати).
- Індивідуальне право кожного із зайнятих батьків на відпустку для догляду за дитиною тривалістю чотири місяці.
- Два місяці відпустки для догляду за дитиною повинні бути оплачувані й не можуть передаватися одним із батьків іншому (квота).
- Відпустка для догляду за дитиною може бути використана до того, як дитина досягне восьмирічного віку.
- Право вимагати переведення на гнучкий режим роботи для всіх батьків із дітьми віком до восьми років і опікунів, котрі працюють.
- Працівники, які забезпечують особистий догляд або підтримку родичу, мають право на відпустку тривалістю п'ять днів на рік.

Директива 2010/41/ЕУ про застосування принципу рівного ставлення до чоловіків і жінок, які є самозайнятими особами

- Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами для самозайнятих жінок і дружин і партнерок самозайнятих чоловіків з виплатою достатньої допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами.

У грудні 2022 року держави-члени ЄС ухвалили **Рекомендацію Ради** щодо раннього розвитку і догляду за дітьми, а саме Барселонські цілі на період до 2030 року. У рамках Європейської

⁵ ILO (2023) Regional report for the Western Balkans and Moldova on care policies for workers with family responsibilities [МОП (2023), Регіональна доповідь по країнах Західних Балкан і Молдові щодо політики у сфері догляду для працівників із сімейними обов'язками].

стратегії з догляду ці Барселонські цілі стали оновленням старих цілей щодо РРДД, визначених у 2002 році.

Нові Барселонські цілі сформульовані так:

- кількість дітей до трьох років у закладах раннього розвитку і догляду за дітьми має становити мінімум 45 відсотків, причому для держав-членів, які не досягли цілей, поставлених у 2022 році, встановлюються окремі завдання;
- кількість дітей від трьох років до віку обов'язкової початкової освіти у закладах раннього розвитку і догляду за дітьми має становити мінімум 96 відсотків⁶.

На міжнародному рівні конвенції та рекомендації МОП установлюють єдині базові орієнтири для забезпечення справедливого ставлення до працівників, з особливим акцентом на політиці стосовно відпустки для надання послуг із догляду та підтримки. Одна з них — Конвенція МОП № 156, відома як Конвенція 1981 року про працівників із сімейними обов'язками, яку Україна вже ратифікувала. «Працівники з сімейними обов'язками» визначені в ній як особи, що доглядають за дітьми, які потребують утримання, або за іншими найближчими родичами — членами сім'ї. Її дія поширюється на всі категорії працівників і всі галузі економічної діяльності, захищаючи право цих працівників на роботу без дискримінації та конфлікту між професійними й сімейними обов'язками. Конвенція забороняє дискримінацію за ознакою сімейного стану чи сімейних обов'язків, сприяє розвитку різноманітних послуг РРДД і заохочує просвітню діяльність із гендерної рівності на робочому місці. Вона закликає також до здійснення заходів у галузі професійної орієнтації та підготовки, які б допомогли цим працівникам продовжувати чи відновлювати трудову діяльність.⁷

Найостаннішим за часом стандартом захисту материнства є Конвенція МОП 2000 року про охорону материнства (№ 183), хоча Україна її ще ратифікувала. Ця конвенція гарантує відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю не менше 14 тижнів, зокрема обов'язкову відпустку після народження дитини, а також додаткову відпустку у випадку захворювання чи ускладнень, пов'язаних із вагітністю. Вона поширюється на всіх жінок, які працюють за наймом, незалежно від форми зайнятості, й містить керівні засади щодо допомог у зв'язку з вагітністю та пологами, що забезпечує матеріальний добробут жінки під час відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами. У конвенції також висвітлено питання захисту зайнятості вагітних жінок і жінок, які годують груддю, та недопущення їх дискримінації, що гарантує їхнє право повернутися на своє колишнє або еквівалентне місце роботи й право на перерви чи скорочення робочого часу для годування дитини груддю. Крім того, у супутній Рекомендації про охорону материнства (№ 191) пропонується збільшити відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами до 18 тижнів, щоб забезпечити належний відпочинок і відновлення.⁸

За даними Державної служби статистики України, станом на 2019 рік рівень зайнятості жінок був дуже низьким (43 відсотки), головним чином через неактивність молодих жінок (віком 25-

⁶ Barcelona Targets for Early Childhood Education and Care: a chance to create foundations for lifelong learning and well-being (2023) [Барселонські цілі щодо раннього розвитку і догляду за дітьми: можливість створити основи для навчання впродовж усього життя й добробуту], <https://epha.org/barcelona-targets-for-early-childhood-education-and-care-a-chance-to-create-foundations-for-lifelong-learning-and-wellbeing/>

⁷ ILO (2023) Regional report for the Western Balkans and Moldova on care policies for workers with family responsibilities.

⁸ ILO (2023) Regional report for the Western Balkans and Moldova on care policies for workers with family responsibilities.

39 років) із сімейними обов'язками. Частково низький рівень зайнятості жінок пов'язаний з політикою щодо догляду за дітьми. Жінки мають право на повністю оплачувану відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 18 тижнів (70 днів до пологів і 56 після них), під час якої вони отримують 100 відсотків своєї заробітної плати з системи соціального забезпечення, тоді як батьки (або дід/баба чи інший дорослий родич, що доглядає за дитиною, якщо її мати чи батько є одинокою/одиноким) можуть взяти тільки 14 днів неоплачуваної (або фінансованої роботодавцем) батьківської відпустки⁹. Після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами мати, батько чи дідусь або бабуся має можливість узяти відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трьох років. У більшості випадків таку відпустку беруть жінки й лише у 2 відсотках випадків — чоловіки. Ця оплачувана відпустка підтримується системою соціального забезпечення з оплатою в розмірі 100 відсотків середнього заробітку особи, яка доглядає за дитиною. Як варіант, система соціального забезпечення передбачає надання допомоги у догляді за дитиною, якщо всі члени сім'ї, які мають відповідне право, вирішили замість цього продовжувати трудову діяльність.¹⁰

Загалом станом на 1 січня 2022 року в Україні нараховувалося 1205183 дитини віком до трьох років (включно з дітьми віком 3 роки) та 870952 дитини віком до двох років.¹¹

ТАБЛ. 1. ЗАГАЛЬНА ЧИСЕЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ ЗА ВІКОВИМИ ГРУПАМИ ТА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ

Вікова група	До 1 року	1 рік	2 роки	Разом до 2 років	3 роки	Разом до 3 років
Місце проживання						
Разом	270 884	292 596	307 472	870 952	334 231	1 205 183
Місто	171 143	185 775	199 916	556 834	218 602	775 436
Село	99 741	106 821	107 556	314 118	115 626	429 747

Джерело: Державна служба статистики України, 2022 р.

У 2022 році в Україні було загалом 13875 закладів РРДД, які мали 1047083 місця, хоча фактично до них було зараховано 934355 дітей¹². Кількість закладів, наявних місць у них і зарахованих дітей у міських поселеннях є набагато більшою, ніж у сільській місцевості. Крім того, кількість наявних місць для дітей віком від 3 років є вп'ятеро більшою, ніж для дітей віком до 2 років (відповідно 889439 і 157644)¹³. Це показує, що **формальна кількість місць у закладах РРДД для дітей віком до 2 років є меншою, ніж фактична кількість дітей цього віку (157644 місця на 870952 дитини, інакше кажучи — тільки для 18 відсотків дітей віком до 2 років).**

⁹ Див. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_008009/lang--en/index.htm

¹⁰ Christina Marfice (2023) The complete guide to offering employee benefits in Ukraine at Rippling Blog. {Крістіна Марфіс (2023), Повний довідник із надання допомог для працівників в Україні, Rippling Blog}.

¹¹ Державна служба статистики України, Статистичний збірник «Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2022 р.».

¹² Державна служба статистики України, 2022 р.

¹³ Державна служба статистики України, 2022 р.

Статистичні дані за 2022 рік свідчать про значні відмінності в кількості зарахованих до закладів РРДД за віком і місцем проживання. Заклади РРДД відвідувало всього лише 12,6 відсотка дітей віком до 2 років, тоді як серед дітей віком 3–4 роки таких було 77,2 відсотка. Водночас у сільській місцевості заклади РРДД відвідує 6,5 відсотка дітей віком до 2 років, тоді як у містах цей показник у цій самій віковій групі становить 15 відсотків¹⁴. Проте ці дані відображають відвідуваність державних або приватних ліцензованих закладів РРДД, а не неформальних закладів догляду за дітьми.

ТАБЛ. 2. КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ВІКОМ, 2022 РІК

Вікова група	До 1 року	1-2 роки	2-3 роки	3 і більше
Місце проживання				
Разом	71	7 971	99 172	827 141
Місто	65	6 048	80 762	624 389
Село	6	1 923	18 410	202 752

Джерело: Державна служба статистики України, 2022 р.

На момент проведення цього дослідження **Україна півтора року страждала від збройного конфлікту**. За даними УВКБ ООН, станом на травень 2023 року 5,1 мільйона українців були переміщеними особами, а загальна кількість зареєстрованих біженців становила 6,2 мільйона¹⁵. За оцінками МОП, війна призвела до втрати 15,5 відсотка довоєнної кількості робочих місць, причому на сході України цифра втрат є більшою. Підприємства всіх розмірів переїхали на захід України й за кордон або частково чи повністю припинили діяльність. Заразом, за оцінками, понад 5 мільйонів переміщених осіб уже повернулися, причому одним із найбільш популярних кінцевих пунктів для них є Київський регіон.¹⁶

Інтерв'ю з партнерами МОП в Україні показують, що роботодавці занепокоєні з приводу позиції робочої сили на наступні роки. По-перше, багатьох чоловіків призвали до армії. У післявоєнних умовах багато чоловіків можуть страждати від інвалідності (психічної і фізичної), а багато інших, можливо, загинуть. Крім значної відповідальності, що лягає на плечі держави й роботодавців у плані полегшення працевлаштування осіб з інвалідністю, зацікавлені сторони визнають також величезну потребу в усуненні дефіциту робочої сили за рахунок залучення жінок, як зараз, так і в майбутньому.¹⁷

Проте другим викликом, зазначеним партнерами, є відтік під час війни висококваліфікованих жінок до Європи. Є достатня вірогідність того, що ці жінки (та їхні діти) інтегруються там до

¹⁴ Державна служба статистики України, 2022 р.

¹⁵ Див. <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>

¹⁶ Див. <https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/projects/ukraine-recovery/lang--en/index.htm>

¹⁷ Інтерв'ю з партнерами МОП і зацікавленими сторонами, 18–21 вересня 2023 р.

систем освіти й зайнятості й вирішать не повертатися до України¹⁸. Водночас жінки, які все ж повертаються зі своїми дітьми, щоб сприяти функціонуванню ринку праці, потребують адекватних послуг РРДД.

Роль жінок у стимулюванні економіки під час війни, в усуненні дефіциту на ринку праці зараз і в післявоєнних умовах та у підтриманні відбудови України після війни цілком усвідомлюють Уряд, профспілки й роботодавці. Представники роботодавців зазначають, що підприємства зараз як ніколи визнають необхідність створення робочого середовища, що сприяє зайнятості жінок. Отже, існує нагальна потреба забезпечити, щоб жінки, які вирішили працювати, мали можливість це робити. Це вимагає розширення та перебудови чинної системи РРДД.

На українській платформі «План відновлення України»¹⁹ представлено 17 національних програм, передбачених для післявоєнного відновлення. План передбачає виділення 5 мільярдів дол. США на розвиток системи освіти, зокрема на конкретний проєкт під назвою «*Дошкільна освіта у альтернативній формі (home-based center)*»²⁰. У матеріалах робочої групи «Освіта і наука» Національна рада з відновлення України від наслідків війни виокремила нижченаведені проблеми у галузі РРДД, що їх необхідно вирішити в наступні роки²¹:

- ▶ наявна інфраструктура не закриває потребу в якісній дошкільній освіті;
- ▶ нестача кваліфікованих педагогічних працівників;
- ▶ зміст дошкільної освіти й освітнє середовище не відповідають Рекомендації Ради ЄС щодо високоякісної дошкільної освіти і догляду за дітьми та принципам інклюзії;
- ▶ система управління та фінансування дошкільної освіти не є ефективною.

У цьому відношенні Робоча група запропонувала кілька цілей (з різними строками) для вирішення найбільш нагальних проблем²²:

1. Забезпечення рівного доступу до якісної дошкільної освіти усіх дітей від 1 до 6 (7) років.
2. Забезпечення галузі дошкільної освіти достатньою кількістю висококваліфікованих і мотивованих педагогічних працівників.
3. Зміст і система наукового-методичного забезпечення дошкільної освіти відповідає Рекомендації Ради ЄС щодо високоякісної дошкільної освіти і догляду за дітьми.
4. Система моніторингу та оцінки якості дошкільної освіти дає змогу ефективно та оперативно покращувати якість освіти й освітньої політики.
5. Система управління та фінансування дошкільної освіти на регіональному та державному рівнях узгоджена та ефективна.

¹⁸ Інтерв'ю з партнерами МОП і зацікавленими сторонами, 18–21 вересня 2023 р.

¹⁹ Див. <https://recovery.gov.ua/en>

²⁰ Див. <https://recovery.gov.ua/en/project/program/improve-education-system>

²¹ Див. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/eng/education-and-science-eng.pdf>

²² Див. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/eng/education-and-science-eng.pdf>

У рамках Цілі 1 Робоча група розробила конкретне завдання, а саме «*запровадження та підтримка альтернативної форми здобуття дошкільної освіти*». Воно передбачає, зокрема, такі підзавдання²³:

- А.** Аналіз міжнародного досвіду запровадження моделей альтернативних форм здобуття освіти.
- В.** Розроблення законодавчого регулювання альтернативної форми здобуття дошкільної освіти (зокрема home-based center, мультифункціональних центрів)
- С.** Запровадження пілоту грантової підтримки для розвитку альтернативної форми здобуття дошкільної освіти, зокрема home-based center (грант на обладнання з умовою обов'язкової супервізії).

1.1.2. Мета цього дослідження

МОП і Уряд України визначили, що впровадження альтернативних моделей РРДД є можливістю для розширення доступу до послуг РРДД і збільшення попиту на них, при цьому кінцева мета полягає у підтриманні повернення (добровільного) жінок на ринок праці та їхнього подальшого внеску в економічне відновлення України. Водночас це розширення повинно забезпечити високу якість усіх альтернативних послуг. Як показано вище, ця мета прямо узгоджена з Планом відновлення України після війни.

Це дослідження спрямоване на надання підтримки МОП і Урядові України у формі огляду альтернативних моделей РРДД, що довели свою успішність у постсоціалістичних державах-членах ЄС, і відповідного аналізу з метою визначення моделей, які могли б вписатися в український суспільно-політичний контекст. Основна увага у дослідженні зосереджується на дітях віком до трьох років, серед яких рівень залучення до РРДД є найнижчим.

Як результат, у цьому звіті представлено різні рекомендації для України щодо того, які моделі доцільно просувати (й які зміни необхідно — якщо необхідно — здійснити в чинній нормативній базі).

1.2. Методологічний підхід

Завдання цього дослідження полягало у визначенні **шляхів упровадження альтернативних послуг РРДД, які б могли функціонувати у чинній нормативній базі України**, виходячи з досвіду, набутого іншими постсоціалістичними країнами. У цьому відношенні дослідження відповідає на нижченаведені запитання:

1. Які альтернативні моделі РРДД для дітей до трьох років спрацювали у постсоціалістичних країнах-членах ЄС, які не спрацювали й чому?
2. Чи сприяє чинна нормативно-правова база України запровадженню альтернативних моделей РРДД, і які можливості та перешкоди існують у цьому відношенні?
3. Ураховуючи два вищенаведені запитання, які з успішних моделей, визначених у інших постсоціалістичних державах-членах ЄС, можна було б відтворити в українському контексті?

²³ <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/eng/education-and-science-eng.pdf>

Деталізація цих трьох запитань дослідження представлена у Додатку 1.

Упродовж перших двох тижнів проєкту дослідницька група провела *оперативне оцінювання систем РРДД у постсоціалістичних країнах ЄС*, зокрема швидко вивчила, які країни запровадили формальні моделі альтернативних послуг РРДД. За результатами вивчення з цих країн було сформовано предмет дослідження.

Результати оперативного оцінювання представлені у Додатку 2. Для подальшого дослідження були відібрані такі країни:

- **Хорватія**
- **Естонія**
- **Латвія**
- **Литва**
- **Словенія**

Крім того, є низка країн, де були запроваджені альтернативні форми РРДД, але це не сприяло широкому охопленню. Ці країни, що зазначені нижче, було додано для вивчення потенційних перешкод для запровадження альтернативних форм РРДД:

- **Угорщина**, тому що законом передбачені різні види альтернативного ясельного догляду;
- **Польща**, тому що є законна можливість відкрити ясла чи дитячий клуб для підприємств, і, крім того, регулюється надання надомних послуг РРДД (особами, які забезпечують денний догляд, або нянями);
- **Чехія**, тому що дитячі групи можуть створюватися роботодавцями (приватними, громадськими та державними організаціями) для своїх працівників, а також різноманітними некомерційними суб'єктами (муніципалітетами, регіонами, релігійними організаціями, благодійними об'єднаннями тощо).

Підготувавши короткі практичні дослідження по кожній країні (з вивченням політичного контексту, впровадження, успіхів і проблем, пов'язаних з альтернативними формами РРДД для дітей віком до 3 років), дослідницька група відібрала три країни, моделі котрих здаються найбільш підходящими для України. У кожній країні було проведено три інтерв'ю з метою краще

зрозуміти обставини та сприятливі чинники, що вплинули на успіх моделі. Були відібрані такі країни:

- **Естонія**
- **Латвія**
- **Словенія**

Паралельно дослідницька група проаналізувала нормативно-правову базу РРДД в Україні, приділивши особливу увагу новому закону про РРДД (грудень 2022 р.), який наразі переглядається. Аналіз дав змогу виявити потенційні перешкоди та можливості, передбачені чинними законами для впровадження альтернативних форм РРДД.

► 2. Українська система РРДД для дітей віком до 3 років

2.1. Поточна ситуація в галузі РРДД

2.1.1. Огляд нормативно-правової бази РРДД за період до 2022 року

З 1996 року в Україні законодавчо гарантовано право на безплатну та доступну освіту, включно з РРДД. Як свідчать результати виконаного у 2022 році аналізу ринкових систем (АРС)²⁴, а також підсумки проведених раніше оцінок РРДД²⁵, **галузь РРДД загалом добре регулюється та регламентується кількома ключовими правовими актами, як-от:**

- Конституція України, що передбачає право на безплатну та доступну освіту (зокрема дошкільну);
- Закон 2001 року «Про дошкільну освіту» (наразі переглядається на предмет заміни його новим законом);
- Закон «Про освіту»;
- Положення про заклад дошкільної освіти;
- Закон «Про охорону дитинства».

З юридичної точки зору дошкільні заклади класифікуються таким чином:

ТАБЛ. 1. ДЕРЖАВНІ ТА ПРИВАТНІ ФОРМИ РРДД

ДЕРЖАВНИЙ (КОМУНАЛЬНИЙ) ЗАКЛАД	ВІДОМЧИЙ ЗАКЛАД ²⁶	ЛІЦЕНЗОВАНИЙ ТА ЗАРЕЄСТРОВАННИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД РРДД	НЕЛІЦЕНЗОВАНИЙ, АЛЕ ЗАРЕЄСТРОВАННИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД РРДД	НЕЛІЦЕНЗОВАНИЙ І НЕЗАРЕЄСТРОВАННИЙ ЗАКЛАД РРДД	НЯНЯ / ДОМАШНІЙ ПРАЦІВНИК
Належить державі, безоплатний, працює за державними освітніми програмами, контролюється місцевою владою	Ані приватний, ані комунальний, сам визначає ціни, належить державі, працює за державними освітніми програмами, контролюється місцевою владою	Приватний, ліцензований державою, працює за державними освітніми програмами, сам визначає ціни, контролюється місцевою владою	Приватний, навчальні програми не врегульовані, сам визначає ціни, без державного контролю	Формально вважається незаконним, сам визначає ціни та освітні програми, без державного контролю	Не регулюється, сам визначає ціни та освітні програми, без державного контролю

Джерело: МОП (2022), Будуючи шляхи відновлення економіки: експрес-аналіз ринків будівництва, дошкільної освіти і догляду за дітьми та електронної комерції в Україні.

²⁴ МОП (2022), Будуючи шляхи відновлення економіки: експрес-аналіз ринків будівництва, дошкільної освіти і догляду за дітьми та електронної комерції в Україні

²⁵ V. Putcha, M. Neuman, O. Zaplotynska and N. Sofiy (2018) Supporting the Early Childhood Workforce at Scale: Preschool Education in Ukraine [В. Путча, М. Нойман, О. Заплотинська, Н. Софій (2018), Масштабна підтримка працівників дошкільної освіти в Україні].

²⁶ «Відомчі» заклади не є ані приватними, ані комунальними. Це — власність, наприклад, установ, органів влади або організацій. Приміром, якщо якесь міністерство має на балансі дитячий садок, він класифікується як «відомчий».

Чинне законодавство допускає існування як ліцензованих, так і неліцензованих приватних закладів РРДД, але останні не гарантують надання освітніх послуг за мінімальними стандартами національної освітньої програми. За підсумками АРС зроблено висновок про те, що отримати ліцензію за законом 2001 року не складно, але часта взаємодія з місцевими органами влади, можливо, утримувала приватні установи від ліцензування.²⁷

Крім того, законом 2001 року передбачено **різні види закладів РРДД**, включно з альтернативними формами, як-от заклад РРДД сімейного типу (повний перелік наведено в табл. 4 у розділі 2.2.1). Проте закон 2001 року не передбачав підзаконних нормативних актів, які б регулювали впровадження таких форм. Як результат, не ясно, як заклад РРДД «сімейного типу» функціонував на практиці (якщо він взагалі функціонував). Крім вищезгаданої відсутності ліцензій наявні тільки поодинокі та уривчасті свідчення впровадження альтернативних форм РРДД за законом 2001 року.²⁸

Наразі згідно із законом 2001 року **основними суб'єктами, відповідальними за розроблення та реалізацію законодавства і політики в галузі РРДД**, є нижчезазначені державні органи:

- *Верховна Рада (парламент) є законодавчим органом, який визначає політику в сфері освіти.*
 - Кабінет Міністрів України (КМУ) є найвищим центральним органом виконавчої влади, який формує та реалізує політику в сфері освіти через:
 - Міністерство освіти і науки — центральний орган виконавчої влади, який формує та реалізує політику й виконує наглядову функцію;
 - Міністерство соціальної політики — орган виконавчої влади, який відповідає за надання послуг РРДД уразливим групам населення (дітям з інвалідністю);
 - інші спеціалізовані центральні органи виконавчої влади, як-от Державна служба якості освіти;
 - органи місцевого самоврядування — місцеві органи виконавчої влади, що реалізують політику на місцевому рівні через свої управління освіти.
- *Комітет Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій (далі – Комітет) виконує законодавчі, організаційні та контрольні функції.*

Велика частка обов'язків покладена на місцеві органи влади. У поданій нижче таблиці наведено розподіл обов'язків між центральною та місцевою владами.

²⁷ МОП (2022), *Будуючи шляхи відновлення економіки: експрес-аналіз ринків будівництва, дошкільної освіти і догляду за дітьми та електронної комерції в Україні*.

²⁸ Інтерв'ю з партнерами МОП і зацікавленими сторонами, 18–21 вересня 2023 р.

ТАБЛ. 2. РОЗПОДІЛ ОБОВ'ЯЗКІВ МІЖ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ОРГАН ВЛАДИ	МІСЦЕВІ ОРГАНИ ВЛАДИ
- Розробляє нормативно-правові документи для системи дошкільної освіти - Розробляє та затверджує державні нормативи фінансового, матеріального забезпечення дітей і матеріально-технічного оснащення закладів дошкільної освіти - Визначає пріоритетні напрями розвитку системи дошкільної освіти - Розробляє та затверджує Базовий компонент (стандарт) дошкільної освіти - Визначає порядок атестації педагогічних працівників системи дошкільної освіти - Розробляє переліки обов'язкових навчально-дидактичних, корекційних, програмних і методичних матеріалів, підручників, літератури тощо	- Розробляють необхідну інфраструктуру для державних дошкільних закладів - Прогнозують і забезпечують розвиток закладів дошкільної освіти відповідно до запитів населення - Здійснюють ліцензування приватних закладів дошкільної освіти з тим, щоб вони мали право надавати освітні послуги у сфері дошкільної освіти - Проводять атестацію педагогічних працівників у сфері дошкільної освіти - Здійснюють контроль за виконанням завдань дошкільної освіти і дотриманням вимог Базового компонента дошкільної освіти, а також державного інспектування в закладах дошкільної освіти - Організують науково-методичне забезпечення дошкільної освіти, впровадження в практику передового досвіду й новітніх педагогічних технологій - Ведуть облік дітей дошкільного віку

Джерело: Закон України 2001 року «Про дошкільну освіту»

2.1.2. Проблеми для альтернативних моделей РРДД за законом 2001 року

Наявність кваліфікованого педагогічного персоналу в галузі РРДД. Через непрактичну первинну освіту в вищих навчальних закладах, низьку заробітну плату й низький соціальний статус, що встановлені для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, ця робота не є привабливою, і випускаються недостатньо кваліфіковані спеціалісти. Згідно із Законом «Про дошкільну освіту» 2001 року, для того щоб в Україні стати педагогічним працівником закладу дошкільної освіти, потрібно мати вищу педагогічну освіту та (або) професійну кваліфікацію педагогічного працівника, отриману в закладі професійної освіти або коледжі. У реальності, згідно з даними за 2015 рік, більшість (59 відсотків) педагогічних працівників закладів дошкільної освіти є випускниками вищих навчальних закладів, а приблизно 40 відсотків — педагогічних коледжів. Показово, що здобувачі вищої освіти отримують ґрунтовну теоретичну підготовку, але їм не вистачає практичного навчання й вони володіють обмеженими знаннями в сфері інноваційної педагогічної практики й методів підтримки дітей з особливими освітніми потребам.²⁹

²⁹ V. Putcha, M. Neuman, O. Zaplotynska and N. Sofiy (2018) *Supporting the Early Childhood Workforce at Scale: Preschool Education in Ukraine. Washington, D.C.: Results for Development.*

Більшість педагогічного персоналу закладів дошкільної освіти, котрий зараз працює, — особи передпенсійного віку, і проблема набору молодих, мотивованих, освічених і креативних спеціалістів загрожує поступовим загостренням дефіциту кадрів у майбутньому³⁰. Особливо тривожною є ситуація в сільській місцевості, тому що у випускників мало стимулів для того, щоб погоджуватися на передбачені виплати за переїзд туди. Привабливі альтернативи зайнятості й зростання кількості приватних дитячих садків, які можуть запропонувати більшу платню, роблять ситуацію ще більш несприятливою для державних закладів дошкільної освіти.

АРС виявив **брак чіткого визначення кола повноважень різних відомств** щодо їхніх юридичних обов'язків. Порядок підпорядкованості різних відомств і розподіл законотворчих і контрольних функцій не визначені у чинному законодавстві належним чином, а робота відомств координується недостатньо. Це викликає плутанину щодо кола повноважень відомств і щодо того, якими саме документами державної політики й нормативними актами регламентується діяльність цієї галузі.³¹

Крім цього обов'язки різних міністерств можуть дублюватися (як зазначено в АРС стосовно дітей з особливими освітніми потребами), що створює додаткові перешкоди для відомств-виконавців і для самих закладів РРДД.

Доступ до дошкільної освіти. Хоча згідно із Законом «Про дошкільну освіту» дошкільна освіта в Україні є безоплатною, а якість освіти у закладах дошкільної освіти підвищується завдяки впровадженню технологій, багато закладів закриваються через брак фінансування та інших ресурсів. Міністерство освіти і науки також попередило про наслідки поточного конфлікту в цьому відношенні. Багато сімей виїхали з країни або принаймні з регіону, а народжуваність значно зменшилася. Отже, міністерство очікує, що в наступні два-три роки у деяких регіонах майже не залишиться дітей віком до трьох років.³²

Існує величезна різниця в бюджетних асигнуваннях на освітні ресурси між регіонами, а також усередині регіонів, причому значно менший обсяг видатків припадає на сільську місцевість. Респондент із Міністерства освіти і науки зазначив, що у структурі покращених фінансових моделей слід також урахувувати різноманітність регіонів та їхніх потреб. Як пояснило міністерство, *«ми не можемо порівнювати Київську міську громаду з громадою десь у Івано-Франківській або Волинській області. Є дотаційні області й фінансово самодостатні області. Це залежить від спроможності громади»*.³³

Заклади РРДД у сільських районах потерпають від дефіциту коштів на заробітну плату педагогічних працівників і на навчальні матеріали. Як результат, діти не користуються однаковими можливостями дошкільної освіти — це залежить від того, де вони ростуть. У деяких сільських районах батькам довелося відмовитися від дошкільної освіти через великі відстані від дому до дошкільного закладу, і, крім цього, пропонуються тільки короткі програми РРДД, розраховані на півдня.

³⁰ J. Peeters (2018) Improving the quality of ECEC services in Ukraine [Дж. Петерс (2018), Підвищення якості послуг РРДД в Україні]. VBJK. Gent.

³¹ See: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/briefingnote/wcms_863011.pdf

³² Інтерв'ю з Міністерством освіти і науки України, 22 серпня 2023 р.

³³ Інтерв'ю з Міністерством освіти і науки України, 22 серпня 2023 р.

Доступ до дошкільної освіти є проблемою й у великих містах і безпечніших регіонах. У переповнених міських поселеннях, охоплених дошкільною освітою, показник заповнюваності дитсадків (для всіх дітей дошкільного віку, 0–6/7 років) становив 105 дітей на кожні 100 вільних місць. Найвищий попит стосується дітей старших ніж 3 роки. Отже, дедалі більше батьків починають подавати заяви відразу після народження дитини в надії, що вони отримають місце, перш ніж дитині виповниться три роки, але це може стати проблемою, враховуючи, що пропозиція практично не збільшується³⁴. Ще одна група, яка вказала на обмежений доступ до дошкільної освіти, — батьки дітей із особливими потребами, що свідчить про відсутність ресурсів для педагогів, брак практичної підготовки та дуже незначну увагу, яка приділяється інтеграції дітей, котрі перебувають у складній ситуації.³⁵

Соціальні стереотипи щодо батьківства. Хоча обидва батьки мають право на відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трьох років, через глибоко вкорінені ґендерні норми й соціальні очікування на жінок часто лягає основна відповідальність за догляд за дітьми. Це призвело до соціальної стигматизації тих матерів, які вирішили не проводити з дитиною перші три роки її життя, що спричиняє істотний тиск на жінок із метою змусити їх узяти на себе цю роль. Крім того, це увічнює суспільне переконання в тому, що догляд із боку матері є більш цінним, ніж послуги РРДД, надавані закладами дошкільної освіти в ранньому віці.

2.2. Новий закон про РРДД: основні цілі та зміни

Проект нового Закону «Про дошкільну освіту», поданий у вересні 2022 року за ініціативою Верховної Ради України, спрямований на перегляд дошкільної освіти на системному рівні та пропонує комплексний підхід до РРДД.

У цілому **новий закон побудований більш ефективно й чітко та охоплює деякі важливі аспекти, не згадані у попередньому законі**, як-от: (i) участь батьків; (ii) підготовка вчителів; (iii) ролі всіх учасників освітнього процесу. Цей новий нормативний документ передбачає й забезпечує залучення зацікавлених сторін, забезпечення та оцінку якості й є гнучкішим, краще пристосованим до поточних потреб України. Деякі з найважливіших змін, передбачених у ньому з урахуванням запровадження альтернативних форм РРДД, обговорюються нижче.

Одна з головних цілей нового закону — і основна зміна порівняно з попереднім законом — стосується **ширшого регулювання й ліцензування альтернативних форм РРДД**. Тоді як у попередньому законі було вказано тільки, що *заклад дошкільної освіти провадить свою діяльність виключно на підставі ліцензії на провадження освітньої діяльності на рівні дошкільної освіти*, новий закон містить детальніші положення щодо ліцензування та вимог до таких закладів.

³⁴ МОП (2022), *Будуючи шляхи відновлення економіки: експрес-аналіз ринків будівництва, дошкільної освіти і догляду за дітьми та електронної комерції в Україні*; Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи.

³⁵ V. Putcha, M. Neuman, O. Zaplotynska and N. Sofiy (2018) *Supporting the Early Childhood Workforce at Scale: Preschool Education in Ukraine*. Washington, D.C.: Results for Development.

ТАБЛ. 3. ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЛІЦЕНЗУВАННЯ У ЗАКОНІ 2001 РОКУ І ПРОЄКТІ ЗАКОНУ 2022 РОКУ

ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЛІЦЕНЗУВАННЯ У ЗАКОНІ 2001 РОКУ	ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЛІЦЕНЗУВАННЯ У ПРОЄКТІ ЗАКОНУ 2022 РОКУ
Стаття 11. Заклад дошкільної освіти та його повноваження Заклад дошкільної освіти здійснює свою діяльність за наявності ліцензії на право провадження освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти, виданої у встановленому законодавством України порядку. Стаття 41. Відповідальність за порушення законодавства про дошкільну освіту 2. Невиконання закладами дошкільної освіти ліцензійних умов може бути підставою для позбавлення їх ліцензії	Стаття 43. Ліцензування освітньої діяльності 1. Заклади дошкільної освіти, інші юридичні особи, що мають у своєму складі дошкільні підрозділи, фізичні особи-підприємці можуть провадити освітню діяльність у сфері дошкільної освіти виключно на підставі відповідної ліцензії, що видається органом ліцензування відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом, та відповідно до ліцензійних умов провадження освітньої діяльності на рівні дошкільної освіти. 2. Юридична особа, основним видом діяльності якої є освітня діяльність у сфері дошкільної освіти, набуває статусу закладу дошкільної освіти після отримання ліцензії. 3. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності мають містити вичерпний перелік обов'язкових для започаткування та провадження освітньої діяльності на рівні дошкільної освіти вимог до кадрового, навчально-методичного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення, доступності приміщень, в яких здійснюється освітній процес, вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії. До ліцензійних умов не можуть бути включені вимоги щодо інших складових якості освітньої діяльності, якості освіти вихованців, визначення ліцензованого обсягу. Вимоги ліцензійних умов провадження освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти стосуються кожного місця провадження освітньої діяльності, у тому числі місць провадження освітньої діяльності філій та дошкільних підрозділів, крім освітньої діяльності, що провадиться за місцем проживання дитини. Контроль за дотриманням ліцензіатами вимог ліцензійних умов здійснюють у межах своїх повноважень органи ліцензування. 4. Ліцензію може бути анульовано з підстав і в порядку, визначеному Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності». 5. Підставами для переоформлення ліцензії, крім підстав, визначених Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності», також є: 1) реорганізація юридичних осіб, що мають ліцензії на провадження освітньої діяльності, шляхом злиття, приєднання або перетворення; 2) зміна найменування закладу дошкільної освіти, іншої юридичної особи та/або дошкільного підрозділу, фізичної особи-підприємця. Переоформлення ліцензії на провадження освітньої діяльності здійснюється без проведення процедури ліцензування. У разі реорганізації юридичних осіб, що мають ліцензії на провадження освітньої діяльності, шляхом злиття, приєднання, перетворення переоформлення ліцензії здійснюється на основі ліцензій цих юридичних осіб.

По-друге, проєктом Закону «Про дошкільну освіту» 2022 року внесено **зміни щодо форм РРДД**, які можуть законно існувати за цим законом. Перелік форм скорочено порівняно із законом 2001 року, але вони узагальнені за типами (наприклад, одна форма ясельок, одна форма дитячого садочка), й передбачено дві спеціальні форми альтернативної РРДД, а саме мобільні дитячі садочки (нова форма) і сімейні садочки (форма, адаптована із закону 2001 року).

ТАБЛ. 4. ФОРМИ РРДД, ЩО РЕГУЛЮЮТЬСЯ У ЗАКОНІ 2001 РОКУ ТА ПРОЄКТІ ЗАКОНУ 2022 РОКУ

ФОРМИ РРДД У ЗАКОНІ 2001 РОКУ	ФОРМИ РРДД У ПРОЄКТІ ЗАКОНУ 2022 РОКУ
Заклад дошкільної освіти (ясла) для дітей віком від одного до трьох років, де забезпечуються догляд за ними, а також їх розвиток і виховання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти	Ясельки — форма організації освітньої діяльності, що забезпечує здобуття дошкільної освіти дітьми віком від трьох місяців до трьох років
Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) для дітей віком від одного до шести (семи) років, де забезпечуються догляд за ними, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти	Дитячий садочок — форма організації освітньої діяльності, що забезпечує здобуття дошкільної освіти дітьми віком від двох до шести або семи, а для дітей з особливими освітніми потребами — до семи або восьми років
Заклад дошкільної освіти (дитячий садок) для дітей віком від трьох до шести (семи) років, де забезпечуються їх розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти	Спеціальний дитячий садочок — форма організації освітньої діяльності, що забезпечує здобуття дошкільної освіти дітьми віком від двох до семи або восьми років з порушеннями слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, затримкою психічного розвитку
Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) компенсаційного типу для дітей з особливими освітніми потребами віком від двох до семи (восьми) років. Заклади дошкільної освіти (ясла-садок) компенсаційного типу поділяються на спеціальні та санаторні	Мобільний дитячий садочок — форма організації освітньої діяльності із застосуванням або на базі пересувного транспортного комплексу для надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти за місцем проживання дітей на територіях, де відсутні суб'єкти освітньої діяльності у сфері дошкільної освіти
Будинок дитини — заклад дошкільної освіти системи охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей з фізичними та (або) інтелектуальними порушеннями від народження до трьох (для здорових дітей) та до чотирьох (для хворих дітей) років	Сімейний садочок — форма організації освітньої діяльності батьками дітей за місцем проживання сім'ї у приватному житловому будинку з одночасним наданням освітніх послуг у сфері дошкільної освіти іншим дітям
Заклад дошкільної освіти (дитячий будинок) інтернатного типу забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку, які перебувають у родинних стосунках та утримуються за рахунок держави	Центр педагогічного партнерства — форма організації освітньої діяльності, що забезпечує здобуття дошкільної освіти дітьми (у тому числі тими, які здобувають дошкільну освіту в інших суб'єктах освітньої діяльності або у сім'ї) за окремими парціальними (модельними парціальними) програмами та/або отримання ними окремих психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.
Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) сімейного типу для дітей віком від двох місяців до шести (семи) років, які перебувають у родинних стосунках і де забезпечуються їх догляд, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти	Центр розвитку дитини — форма організації освітньої діяльності, що забезпечує здобуття дошкільної освіти дітьми (у тому числі тими, які здобувають дошкільну освіту в інших суб'єктах освітньої діяльності або у сім'ї) за окремими парціальними (модельними парціальними) програмами та/або отримання ними окремих психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.
Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу для дітей віком від одного до шести (семи, восьми) років, у складі якого можуть бути групи загального розвитку, компенсуючого типу [компенсаційного типу], інклюзивні, сімейні, прогулянкові, в яких забезпечується дошкільна освіта з урахуванням стану здоров'я дітей, їх [їхнього] розумового, психологічного, фізичного розвитку	

Джерело: Закон України 2001 року «Про дошкільну освіту» та проєкт Закону України 2022 року «Про дошкільну освіту».

Новий закон також передбачає **можливості залучення** приватними суб'єктами **державних коштів для надання послуг РРДД** (якщо державна пропозиція не задовольняє попит). Це — нове положення порівняно з попереднім законом, у якому, власне кажучи, були згадані тільки ДПП. Згідно із новим законом, якщо місцевий орган влади не може надати місце в комунальному закладі, він повинен за зверненням батьків запропонувати перелік державних, комунальних або корпоративних закладів, що мають вільні місця, на території, де вони мешкають. У законі згадана також можливість повної чи часткової компенсації (за рахунок публічних коштів і відповідно до порядків, затверджених місцевими органами влади) батькам, чиї діти відвідують приватні чи корпоративні заклади. Місцеві органи влади також мають можливість придбати у приватних чи корпоративних закладів відповідні освітні послуги через публічні закупівлі або в інший спосіб забезпечити фінансування дошкільної освіти дітей за принципом «кошти йдуть за дитиною».

Хоча у новому законі не встановлені вимоги до кваліфікації педагогічних працівників, вони визначені у професійних стандартах. У новому законі згадано, що педагогічний працівник повинен мати відповідну педагогічну освіту та (або) професійну кваліфікацію педагогічного працівника. Згідно із Законом «Про освіту» 2017 року (№ 2145-VIII), педагогічна освіта — це вища, фахова передвища чи професійна (професійно-технічна) освіта за педагогічною спеціальністю. Отже, новий закон у цьому відношенні не відрізняється від старого.

Щодо атестації та професійної підготовки педагогічних працівників новий закон посиляється здебільшого на Закон «Про освіту». При цьому, однак виділено певні аспекти. По-перше, всі педагогічні працівники зобов'язані підвищувати свою кваліфікацію. По-друге, визначено потрібну кількість годин для підвищення кваліфікації: *«Загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника протягом п'яти років не може бути меншою за 120 годин, з яких не менше 10 відсотків загальної кількості годин повинно бути обов'язково спрямоване на вдосконалення знань, умінь і практичних навичок у частині роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Обсяг щорічного підвищення кваліфікації педагогічного працівника не може бути меншим ніж 24 академічних години» (стаття 46).* Крім того, зазначено, що на основі пропозицій педагогічних працівників педагогічна рада *«формує та ухвалює річний план підвищення кваліфікації педагогічних працівників на наступний календарний рік, що визначає вид, форму, суб'єктів підвищення кваліфікації, кількість годин і строки проходження підвищення кваліфікації педагогічними працівниками» (стаття 46).*

Що стосується координації РРДД і альтернативних форм РРДД, законопроект № 8030 спрямований на вдосконалення низки основних процедур, пов'язаних з управлінням і створенням закладів, процесів забезпечення якості й моніторингу послуг РРДД. У попередньому законі ці питання згадувалися лише в обмеженому обсязі, тоді як у новому законі окремий розділ приділено забезпеченню якості, а у кількох статтях висвітлено питання моніторингу.

Зміни у законі, що мають значення для альтернативних форм РРДД, описані нижче.

УПРАВЛІННЯ

- Проект нового закону 2022 року охоплює ширші аспекти управління закладами РРДД, чітко розрізняючи управління закладами дошкільної освіти й управління власне у сфері дошкільної освіти (відповідно розділи VII і IX).

- Розділ VII нового закону «Управління закладом дошкільної освіти» охоплює ширші аспекти управління в сфері РРДД, не згадані у попередньому законі, та проводить чітку різницю між засновником закладу дошкільної освіти і його керівником. Зокрема, у ньому визначені **права та обов'язки засновника закладу дошкільної освіти з сильнішим наголосом на обов'язках з управління у сфері РРДД**. Крім того, він містить ширший перелік функцій: від представництва закладу дошкільної освіти й дій від його імені до призначення працівників закладу, організації освітнього процесу, забезпечення атестації педагогічних працівників і сприяння громадському контролю за діяльністю закладу (**статті 37–38**).
- У новому законі згадано новий орган — піклувальну раду закладу дошкільної освіти. Вона може створюватися за рішенням засновника закладу дошкільної освіти для одного чи декількох таких закладів на визначений засновником строк. Педагогічна рада та піклувальні ради мають право: управляти й керувати освітніми процесами; брати участь у формуванні плану розвитку закладу дошкільної освіти й контролювати його виконання; сприяти залученню додаткових джерел фінансування; ініціювати проведення інституційного аудиту; координувати професійний розвиток педагогічних працівників; аналізувати й оцінювати діяльність самого закладу дошкільної освіти та його керівника; вносити засновнику закладу дошкільної освіти **пропозиції із заохочення** керівника закладу дошкільної освіти (статті 39–40).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ

- Питання забезпечення якості дошкільної освіти охоплено у новому розділі VIII нового закону. У цьому розділі описано внутрішню систему забезпечення якості дошкільної освіти (для закладів дошкільної освіти), систему зовнішнього забезпечення якості дошкільної освіти (державні органи та інструменти), систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості дошкільної освіти (методи забезпечення достатньої компетентності державних органів).
- Детально висвітлено процес забезпечення більш високої якості РРДД, зокрема елементи системи забезпечення якості дошкільної освіти, розроблення державних стандартів, освітня діяльність, порядок ліцензування, інституційний аудит, атестація педагогічних працівників і підвищення їхньої кваліфікації. Наведено визначення та пояснення державних стандартів, невід'ємного елемента освіти. Державні стандарти також охоплюють обов'язки суб'єктів системи РРДД і повинні переглядатися не менше ніж один раз на сім років (статті 41–46).

МОНІТОРИНГ

- У попередньому законі моніторинг згадано тільки один раз, стосовно медичної допомоги дітям, тоді як у проєкті нового закону моніторинг і забезпечення якості згадуються в усьому тексті. Ці положення застосовуються до всіх закладів (комунальних і приватних). Приклади нових положень: «інструментарій для моніторингу та оцінки якості освіти вихованців»; «особливості організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу»; «моніторинг стану здоров'я вихованців,

лікувально-профілактичні та контрольні заходи»; «зовнішній моніторинг якості освіти та (або) освітньої діяльності відповідно до законодавства»; «моніторинг якості дошкільної освіти та якості освітньої діяльності».

- Детальніше визначені роль і коло повноважень державних і місцевих органів у сфері дошкільної освіти, зокрема включено додаткову статтю щодо державного нагляду (контролю), який може здійснюватися у двох формах: як інституційний аудит і як позапланова перевірка (стаття 49).
- Попередній закон торкається питання інституційного аудиту лише коротко, тоді як у новому законі присутня окрема стаття «Інституційний аудит», в якій усебічно й детально висвітлено порядок моніторингу в формі інституційного аудиту, відповідальні сторони, право засновника закладу подати заперечення щодо негативного висновку протягом 10 робочих днів з дня його оприлюднення (заперечення повинні бути розглянуті протягом 20 робочих днів з дня їх надходження), заходи, які повинні бути здійснені в разі недотримання закладом дошкільної освіти вимог законодавства. Іншими словами, орган, який проводить інституційний аудит, установлює строк усунення порушень закладом дошкільної освіти, що не може перевищувати одного року (стаття 44).

У цьому розділі продемонстровано, що **останні зміни в законодавстві передбачають, головним чином, детальніше регулювання процесів РРДД**, зокрема порядку створення закладів, управління ними й забезпечення якості. Зокрема, у новому законі **детальніше висвітлено створення і організацію альтернативних моделей РРДД**. Отже, він прокладає шлях для впровадження альтернативних моделей РРДД, не усуваючи роль держави в забезпеченні якості. У наступному розділі представлено можливості альтернативних моделей РРДД і перешкоди для впровадження цих моделей з прив'язкою до нового закону.

2.3. Можливості альтернативних моделей РРДД і перешкоди для їхнього впровадження за новим законом

У подальших розділах представлено можливості й перешкоди, які впливають із проєкту закону 2022 року, з точки зору забезпечення поширення доступності РРДД для дітей вікової групи 0–3 роки.

2.3.1. Можливості впровадження альтернативних форм РРДД

Як уже згадувалося, новий закон 2022 року спрямований на подальше забезпечення й регулювання альтернативних форм РРДД. Крім вимог стосовно ліцензування (наприклад, санітарних і будівельних норм), у законі немає прямої заборони конкретних форм альтернативних або приватних закладів РРДД. Фактично державні органи та органи місцевого самоврядування зобов'язані *забезпечувати рівні умови розвитку закладів дошкільної освіти усіх форм власності*.

Новим законом передбачені додаткові можливості публічної закупівлі або державного фінансування придбання послуг приватних закладів РРДД. Законом установлено: «У разі наявності попиту та нестачі місць для здобуття дошкільної освіти у державних та комунальних закладах

освіти їх засновники можуть за рахунок публічних коштів та відповідно до затверджених ними порядків придбати у приватних чи корпоративних суб'єктів освітньої діяльності відповідні освітні послуги через публічні закупівлі».

Чинний закон про ДПП передбачає можливість створення ДПП у сфері освіти, хоча для цього встановлено жорсткі вимоги, якими ДПП прив'язуються до конкретних громадських місць і будівель. Більше того, посібник зі створення партнерств є об'ємистим (565 сторінок) і складним. Чинний закон знеохочує дошкільні заклади до використання цієї можливості. Отже, хоча новий закон про дошкільну освіту створює основу для фінансування ДПП, слід ужити окремих заходів стосовно регулювання ДПП для закладів освіти.³⁶

Новий закон також передбачає достатні можливості для розширення приватними закладами своїх освітніх програм, викладання обраною ними мовою, самостійного встановлення посадових окладів свого персоналу (відповідно до Кодексу законів про працю) і самостійного визначення порядку зарахування, відрахування та переведення дітей. Цим закладам також дозволяється встановлювати власні тарифи. Це може відкрити можливості для створення альтернативних закладів РРДД, але може також ускладнити деяким сім'ям доступ до них.

Крім цього новий закон надає дитячим садочкам право організовувати медичне обслуговування медичними працівниками, які входять до штату закладів дошкільної освіти, без отримання ліцензії на провадження господарської діяльності з медичної практики. Це вважається зручним рішенням, що сприяє розширенню послуг приватних закладів дошкільної освіти й спрощує їхню господарську діяльність, проте існує ризик того, що заклади РРДД можуть надавати неякісні медичні послуги³⁷. Отже, хоча цей захід може полегшити впровадження альтернативних форм РРДД, вищезгадану діяльність слід піддавати ретельному моніторингу.

У ході інтерв'ю з Міністерством освіти і науки виявилось, що **Робоча група «Освіта і наука» при Національній раді з відновлення України від наслідків війни наразі вивчає потенційні зміни у фінансуванні дошкільної освіти**. На сьогодні усі заклади РРДД фінансуються з місцевих бюджетів, без асигнувань із державного бюджету. Ці місцеві бюджети й без того вважалися замалими, а поточна воєнна обстановка зменшила їх ще більше. Отже, Робоча група розглядає кілька можливих моделей для покращення фінансування сфери РРДД.³⁸

Крім того, новий закон впроваджуватиметься у мінливих умовах, що надає й інші можливості для розширення сфери РРДД:

Зміна ґендерних норм стосовно жінок. Зміна ситуації щодо ґендерних стереотипів виглядає оптимістично. Хоча досі існує тверде переконання, що жінки несуть головну відповідальність за догляд за дітьми, — у педагогічному складі присутні майже виключно жінки (98,7 відсотка), а лише у 15 відсотках сімей догляд за дітьми здійснює батько, — жінки приділяють дедалі більше уваги кар'єрним устремлінням, стаючи дедалі активнішими на ринку праці³⁹. В

³⁶ Костянтин Падалка (2023), Внутрішній робочий документ (правовий аналіз) щодо законів, підзаконних актів та адміністративних процедур, що регулюють державно-приватне партнерство, а також схем його реалізації, застосовних до сектора дошкільної освіти та догляду за дітьми в Україні.

³⁷ Див. <https://nus.org.ua/news/vr-pryjnyala-zakon-pro-doshkilnu-osvitu-chomu-z-nym-shhos-ne-tak-ta-yaki-ye-zagrozy/>

³⁸ Інтерв'ю з Міністерством освіти і науки України, 22 серпня 2023 р.

³⁹ МОП (2022), Будуючи шляхи відновлення економіки: експрес-аналіз ринків будівництва, дошкільної освіти і догляду за дітьми та електронної комерції в Україні; Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи.

опитуванні, проведеному Центром економічної стратегії, 44 відсотків жінок повідомили, що поєднують обов'язки з догляду за дітьми або з роботою на умовах часткової зайнятості, або з дистанційною роботою, замість того, щоб узагалі піти з ринку праці. Близько 95 відсотків респондентів указали на потенційне збільшення своїх доходів у разі доступу до РРДД, а троє з п'яти батьків хотіли б скористатися цією можливістю⁴⁰.

Інтерв'ю із зацікавленими сторонами в Україні засвідчили, що ставлення роботодавців до жінок, які працюють, також змінюється — і це є прямим наслідком війни. Вони визнають, що зайнятість жінок є вирішальним засобом боротьби з дефіцитом робочої сили та сприяння економічному зростанню⁴¹. Оскільки для цього потрібне розширення РРДД, це могло б сигналізувати, що найближчим часом суспільство з огляду на необхідність може стати відкритішим до матерів, які працюють.

Сильна прихильність батьків. Зростання інтересу до РРДД і збільшення частки дітей, які відвідують приватні дитячі садки, відображає посилену мотивацію батьків до забезпечення своїм дітям дошкільної освіти. Комунальні дошкільні заклади, що використовуються набагато ширше, продовжують мати гідні показники загальної задоволеності. Проте якість освітньої програми, що було одним із ключових факторів під час вибору комунальних послуг РРДД, і сучасні підходи та методики викладання, застосовувані вчителями у приватних дошкільних закладах, роблять їх більш популярним варіантом серед батьків, які можуть собі їх дозволити.⁴²

2.3.2. Перешкоди для альтернативних форм РРДД

Ураховуючи, що надавачам альтернативних послуг РРДД необхідно отримати ліцензію на провадження діяльності з дошкільної освіти, вони стикаються з такими самими вимогами й потенційними перешкодами, що й комунальні заклади. Зокрема, їм необхідно дотримуватися норм максимальної заповнюваності, санітарних і будівельних норм, а також мінімальних стандартів для педагогічного персоналу. В АРС уже зазначалося, що багато приватних закладів насилу виконують вимоги щодо приміщень, де мають надаватися послуги РРДД. Цей аспект у новому законі не висвітлений.

За новим законом процедури ліцензування є більш детальними та конкретними. Зокрема, передбачено надання вичерпного переліку обов'язкових для започаткування та провадження освітньої діяльності вимог до кадрового, навчально-методичного, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення, а також доступності приміщень. Проте, хоча законоположення про ліцензування уточнені, немає свідчень того, що питання, пов'язані з жорсткими вимогами щодо будівель, вирішені або враховані.

У цьому відношенні у статті, де аналізується новий закон, зроблено висновок, що *«новим невеликим садочкам буде складніше отримати ліцензії, відповідно до вимог, і вони шукатимуть допомоги в наявних приватних садків, аби стати їхніми філіями. Таким чином, нові “форми організації освітньої діяльності” зможуть існувати лише під “парасолею” вже наявних закладів до-*

⁴⁰ J. Peeters (2018) Improving the quality of ECEC services in Ukraine. VBJK. Gent.

⁴¹ Інтерв'ю з партнерами МОП і зацікавленими сторонами, 18–21 вересня 2023 р.

⁴² ILO (2022) Building a pathway for economic reconstruction: A rapid market assessment of construction, childcare and e-commerce in Ukraine; ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe.

*шкільної освіти.*⁴³ Хоча на даному етапі це лише припущення, зацікавлені сторони, з якими ми спілкувалися, зазначили, що процедури ліцензування/сертифікації для великих дитячих садків і малих ясел не повинні бути однаковими. Проте можна очікувати, що компанія однієї особи, яка надає послуги РРДД сімейного типу 5–10 дітям, може буде змушена нести непропорційно великі витрати на дотримання будівельних норм порівняно з великим закладом.

Слід підкреслити, що хоча ці вимоги можуть створювати перешкоду для заснування приватних закладів РРДД, **умови ліцензування існують для забезпечення якості й безпеки дітей.** Отже, неможна вирішити це питання просто скасуванням чи вихолощенням вимог. Замість цього слід надавати більшу підтримку потенційним надавачам послуг РРДД.

Ще однією перепорою, пов'язаною з новим законодавством, є **відсутність положень із деталізацією змісту різних форм надання послуг РРДД.** Хоча у відповідній статті зазначено допустимі форми й подано їх стислий опис, ці форми не пояснюються докладно, тому функції та обов'язки потенційних надавачів послуг і вимоги до них чітко не викладені.

Крім того, **новий закон не визначає чіткого розподілу обов'язків між міністерствами щодо дітей віком до 3 років.** Плутанина стосовно обов'язків різних суб'єктів у законі 2001 року вже була зазначена у звіті за результатами АРС, і, як здається, у проєкті закону 2022 року це питання не прояснено. Зустрічі й бесіди із зацікавленими сторонами в Україні засвідчили, що тривають переговори між Міністерством соціальної політики та Міністерством освіти і науки з метою визначити, хто має відповідати за дітей віком до 3 років. На сьогодні Міністерство соціальної політики несе відповідальність за вікову групу 0–1 рік, а Міністерство освіти і науки — за дітей віком від 3 років. Таким чином, діти віком один і два роки наразі не віднесені до сфери відповідальності жодного міністерства.⁴⁴

Насамкінець, як буде продемонстровано також у главі 3, часто існує **причинно-наслідковий зв'язок між тривалістю відпустки для догляду за дитиною (і особливо відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами) і попитом на РРДД.** Поки мати користується оплачуваною відпусткою, вона навряд чи повернеться на роботу. Як зазначено у розділі 1.1.1, відпустка для догляду за дитиною в Україні триває три роки, отже вона охоплює весь період від народження дитини до досягнення нею трирічного віку. Поки мати має таку тривалу відпустку, вона, ймовірно, на роботу не вийде.

⁴³ Див. <https://nus.org.ua/news/vr-pryjnyala-zakon-pro-doshkilnu-osvitu-chomu-z-nym-shhos-ne-tak-ta-yaki-ye-zagrozy/>

⁴⁴ Інтерв'ю з партнерами МОП і зацікавленими сторонами, 18–21 вересня 2023 р.

► 3. Альтернативні моделі РРДД у постсоціалістичних країнах ЄС

Альтернативна модель РРДД (будь-яка форма РРДД, що не забезпечується в офіційній державній системі) у постсоціалістичних країнах ЄС зазвичай включає приватні ясла й дитячі садки (у деяких країнах їх називають дитячими клубами або центрами догляду за дітьми). Існують також доглядачі, які працюють самостійно (вдома) або в окремих (не вдома) чи загальнодоступних приміщеннях, здійснюючи догляд за невеликими групами дітей. Крім того, у країнах, де дозволено надавати послуги РРДД за місцем проживання осіб, які здійснюють догляд, або вдома у батьків, регулюється індивідуальний надомний догляд (який здійснюють няні). Нарешті, у декількох країнах регулюється також РРДД за місцем роботи, хоча ця модель ще не є поширеною.

Огляд законодавства і політики щодо альтернативних моделей РРДД у постсоціалістичних країнах показує, що **приватні форми РРДД зазвичай добре регулюються державою**. Латвію, Словенію та Естонію можна вважати хорошими прикладами, тому що вони мають потужну політичну базу, і для альтернативних типів РРДД забезпечено юридичне підґрунтя. Законодавство Латвії, Словенії та Естонії містить детальні вимоги до заснування альтернативних закладів РРДД і управління ними. Для отримання ліцензії надавачам послуг необхідно виконати відповідні вимоги. Крім того, в усіх цих країнах місцеві муніципалітети зобов'язані надавати місця для дітей віком до трьох років.

3.1. Сприятливі фактори для впровадження альтернативних моделей РРДД

Тривалість оплачуваної відпустки для догляду за дитиною

У країнах, які мають успішні стратегії щодо приватних моделей РРДД, тривалість оплачуваної відпустки для догляду за дитиною становить від одного до півтора року. Ця ситуація створює попит на РРДД для дітей старших ніж 1 рік, тому що у батьків закінчуються гроші й через це вони хочуть повернутися на роботу. Таким чином, муніципалітети, щоб задовольнити цей попит, зобов'язані надавати місця дітям у комунальних закладах.

В Естонії і Словенії тривалість відпустки для догляду за дитиною поступово скорочувалася. Спочатку було встановлено законне право для дітей віком менше ніж три роки. Тоді було зменшено тривалість відпустки для догляду за дитиною (у Словенії це збіглося в часі з уведенням законного права), що в кінцевому підсумку створило попит і привело до вивчення питання про співпрацю з приватним сектором.

ТАБЛ. 5. ТРИВАЛІСТЬ ОПЛАЧУВАНОЇ ВІДПУСТКИ ДЛЯ ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ

КРАЇНА	ВІДПУСТКА У ЗВ'ЯЗКУ З ВАГІТНІСТЮ ТА ПОЛОГАМИ (ДНІВ)	ВІДПУСТКА У ЗВ'ЯЗКУ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ (ДНІВ)	ВІДПУСТКА ДЛЯ ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ (ДНІВ)	РАЗОМ
Естонія ⁴⁵	60–100 днів (до відпустки для догляду за дитиною може бути додано 40 днів)	30	475, якщо мати працювала; 515, якщо мати не працювала	536–606 (~1,5 року – 1 рік і 8 місяців)
Словенія ⁴⁶	105	30	130 для кожного з батьків. Мати може передати 100 днів своєї відпустки батькові, а батько може передати матері всі 130 днів.	365–395 (1 рік – 1 рік і 1 місяць)
Латвія ⁴⁷	112–140 залежно від стану здоров'я матері (включається як частина батьківської допомоги)	10 (включається як частина батьківської допомоги)	395 (з яких 270 можна використати до досягнення дитиною однорічного віку, з оплатою в розмірі 60% попереднього заробітку) або 578 (з яких 450 можна використати до досягнення дитиною півторарічного віку, з оплатою в розмірі 43,75% попереднього заробітку). В обох варіантах передбачена непередавана частина тривалістю 60 днів.	395–578 (~1 рік і 1 місяць – 1 рік і 7 місяців)

Проте це питання успішно координується не в усіх постсоціалістичних країнах. У Польщі,⁴⁸ оплачувана відпустка для догляду за дитиною (разом із відпусткою у зв'язку з вагітністю та пологами) надається максимум на один рік. Муніципалітети не зобов'язані надавати місця для дітей віком до трьох років.⁴⁹ Догляд за дітьми організований переважно у приватних закладах, тому що у державних закладах місць не вистачає. При цьому, однак приватні надавачі послуг не отримують фінансування від держави.

В Угорщині механізми фінансування приватних надавачів послуг були запроваджені у 2017 році через нестачу місць у державних закладах для дітей віком до трьох років, а оплачувана відпустка для догляду за дитиною може надаватися на строк до трьох років.⁵⁰ Завдяки цьому

⁴⁵ Інформаційний портал Уряду Естонії: eesti.ee

⁴⁶ Інформаційний портал Уряду Словенії: gov.si

⁴⁷ Веб-сторінка Державного агентства соціального страхування Латвійської Республіки, консультації з представниками Міністерства освіти й Міністерства соціального забезпечення Латвійської Республіки.

⁴⁸ Веб-сайт Уряду Республіки Польща.

⁴⁹ База даних Eurydice Poland.

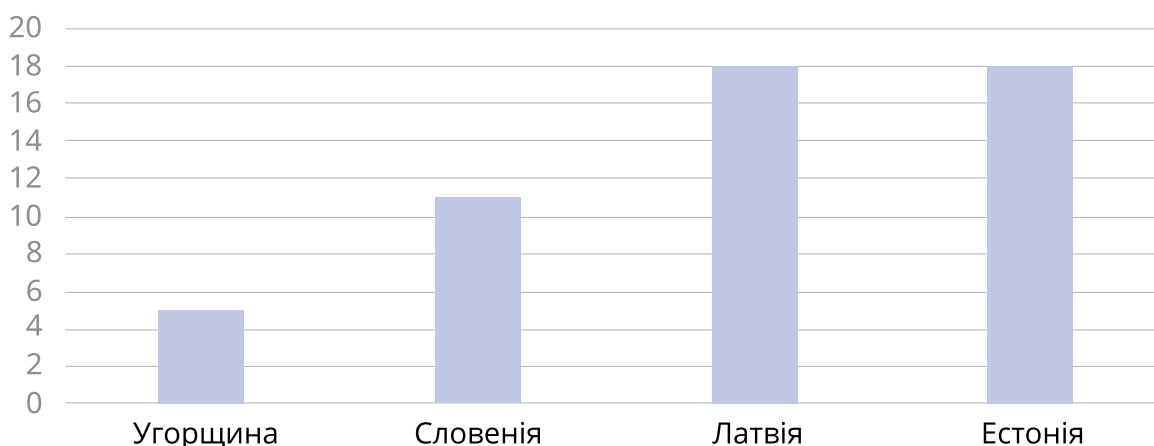
⁵⁰ База даних Eurydice Hungary.

чисельність дітей, зарахованих до приватних закладах РРДД, з 2017 року зростає, хоча й повільно.⁵¹

Обов'язкове надання місця у закладі РРДД

Найважливіший фактор, що сприяє зростанню частки дітей, зарахованих до приватних закладів РРДД, впливає з обов'язку державного сектора надавати місця дітям віком до трьох років. Через дефіцит місць у державних закладах муніципалітетам доводиться шукати альтернативи й тому брати участь у співфінансуванні, субсидіюванні чи інших механізмах фінансування або для приватних надавачів послуг, або для батьків.

РИС. 1. ВІК НАБУТТЯ ЗАКОННОГО ПРАВА НА МІСЦЕ У ДЕРЖАВНОМУ ЗАКЛАДІ РРДД (МІСЯЦІВ)

Джерело: Eurydice

Через цей обов'язок деякі проблеми з оплатою послуг приватних закладів РРДД (які можуть знеохочувати багато сімей) вирішуються (принаймні частково), тому що держава зобов'язана в різному обсязі оплачувати витрати на приватні форми РРДД.

Культурні норми

Як зазначено у доповіді ЮНІСЕФ⁵², культурні норми щодо РРДД у відповідних закладах сильно впливають на кількість дітей віком до 3 років, яких туди віддають. Це є очевидним з досвіду деяких із постсоціалістичних країн, проаналізованих у цьому дослідженні. У Естонії та Словенії, однак відповідно 20 і 30 відсотків населення вважають, що діти дошкільного віку страждають, коли їхня мати виходить на роботу. В Угорщині, Польщі, Хорватії, Румунії та Словаччині ці частки становлять від 36 до 50 відсотків. В усіх п'яти вищезазначених країнах частка дітей віком до 3 років, які відвідують заклади РРДД, не досягає 20 відсотків.

⁵¹ OECD (2022) "5. Early childhood education and care for children under age three in Hungary", in *Reducing the Gender Employment Gap in Hungary*, [«5. Ранній розвиток і догляд за дітьми віком до трьох років в Угорщині», у «Зменшення гендерного розриву в зайнятості в Угорщині»] <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c2c32cbb-en/index.html?itemId=/content/component/c2c32cbb-en#>

⁵² UNICEF (2021) Where do rich countries stand in the childcare? [ЮНІСЕФ (2021), Яка позиція багатих країн щодо догляду за дітьми?]

Важливість освітнього компонента

У всіх проаналізованих постсоціалістичних країнах, крім Польщі, надання послуг дітям раннього віку включає обидва елементи — догляд і освіту. За даними ОЕСР, у 2019 році Польща була єдиною посткомуністичною країною ОЕСР, яка надавала більшість послуг поза рамками РРДД⁵³. Отже, через відсутність високоякісних послуг із розвитку і освіти дітей раннього віку матері, можливо, не бажали платити за послуги РРДД, тому що ці послуги не мали додаткових переваг, які б збільшили цінність батьківського піклування як такого.

Загальний аналіз систем РРДД постсоціалістичних країн показує, що приватний сектор, як правило, зростає, коли проблема низького рівня участі жінок у ринку праці вирішується всебічно. Перш за все — за допомогою спроб змінити культурні норми шляхом трансформування відпустки для догляду за дітьми у батьківську відпустку (скорочену), а також шляхом установа-лення обов'язку муніципалітетів надавати місця дітям віком до 3 років. Приватні заклади РРДД повинні функціонувати як частина налагодженої, якісної державної системи РРДД. Це характеризує стратегії співпраці між державними та приватними надавачами послуг.

3.2. Словенія

3.2.1. Політична база РРДД

Ранній розвиток і догляд за дітьми (РРДД) у Словенії належить до сфери відповідальності Міністерства освіти, а на місцевому рівні забезпечується місцевими органами влади (МОВ), зокрема муніципалітетами.⁵⁴ Прихильність Словенії до всеосяжного РРДД підкреслюється її історичним розвитком із 1987 року, коли **право на місце у центрі для дітей раннього віку з цілоденним перебуванням було поширене на всіх дітей віком від 11 місяців**.⁵⁵

Зусилля Словенії з підвищення фізичної та фінансової доступності очевидні у гідних похвали показниках охоплення. У 2022/2023 навчальному році **частка охоплених дітей віком до 3 років становила 78 відсотків**, з яких 93 відсотка відвідували державні дитячі садки, що відображає широке залучення державного сектора. **Приватні дитячі садки відвідували тільки 6,6 відсотка** дітей віком менше ніж 3 роки, охоплених РРДД.⁵⁶

3.2.2. Альтернативні моделі РРДД і управління

Надомний РРДД

Підхід Словенії до альтернативного РРДД охоплює **надомні заклади РРДД**. Щоб забезпечити відповідність визначеним стандартам, вони повинні **бути зареєстровані у Міністерстві осві-**

⁵³ OECD (2021) "How do early childhood education systems differ around the world?", in Education at a Glance 2021: OECD Indicators, Paris, OECD Publishing [ОЕСР (2021), «Чим відрізняються системи освіти дітей раннього віку в країнах світу?», у «Освіта — стислий огляд за 2021 рік: індикатори ОЕСР»].

⁵⁴ База даних Eurydice Slovenia, веб-сайт Уряду Словенії.

⁵⁵ I. Schreyer and P. Oberhuemer (2017) "Slovenia – Key Contextual Data", in P. Oberhuemer and I. Schreyer (eds) Workforce Profiles in Systems of Early Childhood Education and Care in Europe, [І. Шрайєр і П. Оберхюмер (2017), «Словенія: основні контекстні дані» у «Профілі робочої сили у системах раннього розвитку і догляду за дітьми в Європі»], www.seepro.eu/English/Country_Reports.htm

⁵⁶ Статистичне бюро Республіки Словенія.

ти. Щоб отримати статус доглядача за дітьми, особа повинна **мати повну середню технічну освіту або загальну освіту та отримати відповідну додаткову професійну кваліфікацію і (або) відповідати вимогам до освітнього персоналу**.⁵⁷ Проте доглядачі за дітьми не відповідають кваліфікаційним вимогам для надання дошкільної освіти — вони здійснюють тільки догляд. Зареєстрованим надомним закладам догляду за дітьми дозволяється здійснювати догляд максимум за шістьма дітьми. Догляд, який забезпечує доглядач за дітьми, може бути організований удома у цієї особи, але не вдома у дитини. У 2022/2023 навчальному році в Міністерстві освіти було зареєстровано 334 доглядача за дітьми.⁵⁸

Педагогічні працівники дитячих садків і приватні педагогічні працівники дошкільної освіти мають можливість організувати проведення програми дошкільної освіти в структурі освіти й догляду сімейного типу за місцем проживання педагогічного працівника. Норми стосовно приміщень і обладнання — такі самі, що й для дитячих садків. Створення такої структури повинно бути схвалено муніципалітетом. Муніципалітет надає схвалення, якщо кількість місць у комунальних дитячих садках є меншою, ніж кількість зарахованих дітей. Дитячі садки обирають надавачів послуг за відкритою процедурою подання заявок. Обравши надавачів послуг, дитячі садки укладають із ними угоду, в якій окреслено їхні відповідні права, обов'язки й необхідне забезпечення. Плата, яку батьки вносять за ці послуги, також регулюється. Проте у 2022/2023 році у чотирьох класах закладу сімейного типу, де дітям забезпечувався РРДД, нараховувалося тільки 22 дитини⁵⁹. У приватних педагогічних працівників дошкільної освіти є також можливість самостійно організувати надання дошкільної освіти вдома, але такі випадки є вкрай рідкісними. Для надання таких послуг у 2022/2023 навчальному році був зареєстрований усього лише один педагогічний працівник дошкільної освіти.

Така політика передбачає здійснення короткострокового догляду **кваліфікованими доглядачами**, які, хоча й не є достатньо кваліфікованими для реалізації національної освітньої програми, **можуть здійснювати догляд**. Ці доглядачі, які мають **кваліфікацію з догляду за дітьми**, також зобов'язані зареєструватися у **Міністерстві освіти**. Вони підключаються, коли діти потребують догляду на короткі періоди.⁶⁰

Ще одним різновидом альтернативного РРДД є **підтримка вдома на умовах неповного дня**. Цю послугу може надавати персонал, який має **професійну кваліфікацію на рівні повної середньої освіти** й мінімум п'ять років досвіду роботи. Цей варіант орієнтований на сім'ї, яким потрібні гнучкі схеми догляду за дітьми.⁶¹

У політиці Словенії **детально** висвітлено питання **фізичного середовища альтернативних закладів догляду за дітьми**. Жилі приміщення, використовувані для РРДД, повинні відповідати Правилам стосовно норм і мінімальних технічних умов для приміщень і оснащення дитячих садків. Конкретні керівні настанови забезпечують відокремлення ігрових кімнат від житлових приміщень сім'ї, наявність відповідного обладнання, облаштування зручних для дітей туалетів і дотримання стандартів безпеки.⁶²

⁵⁷ Закон про дитячі садки.

⁵⁸ База даних Eurydice Slovenia, веб-сайт Уряду Словенії.

⁵⁹ База даних Eurydice.

⁶⁰ Див. виноску 55.

⁶¹ Див. виноску 55.

⁶² Веб-сайт Міністерства освіти.

Контроль за послугами РРДД і освітніми послугами, що надаються вдома, здійснюють державні інспектори. Інспектор може без попереднього повідомлення чи дозволу увійти у приміщення піклувальника, де здійснюється догляд за дітьми дошкільного віку, щоб перевірити, чи відповідає приміщення встановленим умовам щодо норм і стандартів площі та оснащення з урахуванням кількості дітей і осіб, які надають догляд⁶³. Проте за словами місцевих експертів із РРДД⁶⁴, у багатьох випадках державні інспектори відвідують такі місця тільки після отримання скарг від батьків або коли створено нового надавача послуг. Більш регулярний контроль у приватних дитячих садках Словенії (особливо в тих, які відповідають національній навчальній програмі) здійснюється тоді, коли зовнішні експерти проводять оцінювання приватних послуг РРДД.

РРДД за місцем роботи

Згідно із Законом про дитячі садки, у державних дитячих садках є регульована можливість створювати **партнерства з приватними суб'єктами** з метою надання послуг РРДД дітям працівників компанії⁶⁵. Приміщення дитячого садка може бути облаштоване на об'єктах приватних партнерів, які діють під юрисдикцією муніципалітету й укладають офіційну угоду з муніципалітетом про реалізацію дошкільної програми, за умови, що ці об'єкти відповідають потрібним нормам і умовам щодо приміщень і оснащення дитячих садків. В угоді муніципалітет і приватний партнер окреслюють свою взаємну домовленість, яка може передбачати надання дітям працівників приватного партнера переваги у зарахуванні до дитячого садка, заснованого цим державно-приватним партнерством. **Закон, що регулює державно-приватні партнерства**, поширюється на організацію державного дитячого садка у приміщенні приватного партнера. Дитячі садки, що працюють у таких приміщеннях, підпадають під дію положення актів про автономність приміщень шкіл, як передбачено законом, який регулює організацію та фінансування освіти⁶⁶. Міністерство освіти навело кілька прикладів організації РРДД за місцем роботи, в одному з яких такий заклад функціонує з 1975 року⁶⁷. Проте як зазначили інші місцеві експерти з РРДД, це скоріше виняток — на практиці заклади РРДД за місцем роботи є рідкісним явищем.⁶⁸

3.2.3. Заходи з фінансування

Середня вартість односторонньої програми перебування дітей віком до 3 років у державному дитячому садку становить 512 євро. Ця цифра розрахована на основі місячного доходу домогосподарств і групи за рівнем доходів **з урахуванням фінансової доступності й соціально-економічної інклюзивності**. Вона становить відсоткову частку від загальної вартості програми. Батьки, які мають найнижчі доходи, взагалі нічого не платять; батьки з найвищими доходами платять 77 відсотків ціни програми. Батьки, які отримують допомогу з соціального забезпечення, не платять, як встановлено в правилах щодо соціального забезпечення. Батьки, в яких двоє дітей одночасно відвідують дитячий садок, не зобов'язані платити за молодшу дитину і за всіх наступних дітей, які одночасно відвідують його. Більше того, **сім'ї дітей, зарахованих до**

⁶³ Закон про дитячі садки.

⁶⁴ Інтерв'ю з експертами з РРДД у Словенії.

⁶⁵ Закон про дитячі садки.

⁶⁶ Закон про дитячі садки.

⁶⁷ Інформація, надана Міністерством освіти Словенії.

⁶⁸ Інтерв'ю з експертами з РРДД у Словенії.

приватних дитячих садків, які працюють за офіційно визнаною програмою, мають право на таку саму фінансову допомогу, що й сім'ї та діти, зараховані до державних дитячих садків.⁶⁹

Активна позиція Словенії щодо РРДД заслуговує на похвалу, але за нинішніх обставин зростання попиту на ці освітні послуги спричиняє значне навантаження на них. Багато муніципалітетів стикаються з труднощами в забезпеченні достатньої кількості місць для задоволення місцевих потреб⁷⁰. Це спонукало до застосування підходу на основі співпраці в **муніципалітетах, які за неспроможності розмістити дітей у державних дитячих садках повинні покривати витрати спільно з приватними надавачами послуг РРДД⁷¹. Для задоволення потреб дітей, які очікують зарахування до державних дитячих садків, піклувальнику дитини надається субсидія у розмірі 20 відсотків ціни програми для користування приватними послугами РРДД.** Цю субсидію надає муніципалітет, у якому постійно проживають батьки дитини або де постійно проживає разом із дитиною її мати чи батько⁷². Як правило, приватні дитячі садки, які не працюють за національною навчальною програмою, також одержують фінансову підтримку від муніципалітетів, еквівалентну 85 відсоткам вартості перебування у державних дитячих садках, мінус сума, яку батьки зазвичай платили б, якщо б дитина відвідувала державний дитячий садок.

Відповідно до Закону про дитячі садки, якщо за місцем постійного проживання батьків немає дитячого садка, який надає державні послуги, або якщо у відповідному дитячому садку немає вільних місць, а кількість дітей, яких батьки хочуть віддати до садку, є достатньою для утворення стандартної групи, місцева громада розпочинає процес створення додаткових місць у державному дитячому садку або у тридцятиденний термін оголошує тендер на видачу концесії.

Прихильність Словенії до інклюзивності поширюється на дітей із хронічними захворюваннями. У політиці країни визнаються їхні особливі потреби, для чого передбачені можливості надання підтримки вдома. Цей випереджальний підхід забезпечує, **щоб діти, не здатні відвідувати заклади РРДД через обмеження, пов'язані зі здоров'ям, усе одне могли одержувати освітню підтримку.⁷³**

3.3. Естонія

3.3.1. Політична база РРДД

Функції керівництва сферою РРДД і управління цією системою розподілені між національним і регіональним рівнями. Це відображає багаторівневу модель управління, де обов'язки діляться між (i) Міністерством освіти та досліджень, яке відповідає за комплексні заклади ран-

⁶⁹ Eurydice.

⁷⁰ Див. виноску 55.

⁷¹ База даних Eurydice Slovenia, веб-сайт Уряду Словенії.

⁷² Веб-сайт Міністерства освіти.

⁷³ Див. виноску 55.

нього розвитку й догляду за дітьми (дитячі садки) для дітей віком від 18 місяців до 7 років, та (ii) Міністерством соціальної політики, яке відповідає за центри догляду за дітьми віком молодше ніж 4 роки⁷⁴. Таким чином, Міністерство соціальної політики несе відповідальність за доглядовий елемент РРДД. Надання послуг удома регулюється Законом про соціальне забезпечення як частина послуг із догляду за дітьми.

У 2018 році було вирішено передати відповідальність за всі заклади РРДД — заклади догляду за дітьми/ігрові групи та заклади денного догляду сімейного типу — **Міністерству освіти та досліджень, об'єднавши всю систему РРДД в Естонії**. Як зазначив у інтерв'ю представник Міністерства освіти та досліджень, Естонія почала цей перехід, перш за все, з метою вирішення проблеми нестачі місць у закладах догляду за дітьми, особливо там, де певну роль грає приватний сектор. Нове законодавство спрямоване на усунення відмінностей між нормативними актами, які регулюють дошкільні заклади РРДД і систему соціального забезпечення, шляхом уніфікації вимог до дитячих садків і закладів догляду за дітьми. Естонія зосередилася на підвищенні якості освіти дітей раннього віку, фокусуванні уваги на підходах, орієнтованих на дитину, інтеграції різних сфер навчально-методичного забезпечення й підвищенні кваліфікації вчителів. Мета – досягти однакової якості послуг у дитячих садках і в закладах догляду за дітьми, забезпечивши, щоб професіонали з потрібними компетенціями були залучені до розвитку дітей і спілкування з батьками. Цей крок у бік єдиної системи спрямований на те, щоб забезпечити ясність і рівні стандарти всім надавачам послуг, у кінцевому підсумку приносячи користь і батькам, і органам місцевого самоврядування⁷⁵. Проте перехід ще триває, і його планується повністю завершити до січня 2025 року. До того часу система РРДД у Естонії буде частково уніфікована, і загальну відповідальність за неї нестиме Міністерство освіти та досліджень.

3.3.2. Альтернативні моделі РРДД і управління

Приватні надавачі послуг

Згідно із Законом про приватні школи, **недержавними надавачами** освітніх послуг на рівнях від дошкільної до середньої освіти можуть бути комерційно зареєстровані компанії (державні чи приватні), фонди або неприбуткові організації. Надавач послуг повинен виконати мінімальні вимоги до капіталу, обрати належну назву для школи й подати заяву на отримання ліцензії до Міністерства освіти та досліджень.

Отримання ліцензії обумовлюється виконанням вимог щодо статуту приватного дитячого садка, навчальної програми, яка викладатиметься, плану розвитку, свідоцтв, що засвідчують кваліфікацію керівника дитячого садка, педагогічного складу та керівного органу, а також щодо інформації про приміщення, меблі та інше майно, необхідне для провадження діяльності в садку. Потрібно також відповідати критеріям охорони здоров'я, пожежної безпеки та рятування, а також надання медичної допомоги у школі (ці вимоги наведені також у додаткових законах про освіту). Крім того, кількість дітей у класі чи групі приватного дитячого садка повинна відповідати розмірам груп, установленим Законом про заклади догляду за дітьми дошкільного віку, хоча ця кількість може визначатися правлінням.⁷⁶

⁷⁴ I. Schreyer and P. Oberhuemer (2017) "Estonia – Key Contextual Data", in P. Oberhuemer and I. Schreyer (eds) Workforce Profiles in Systems of Early Childhood Education and Care in Europe, http://www.seeepro.eu/English/pdfs/ESTONIA_Key_Data.pdf

⁷⁵ Інтерв'ю з представником Міністерства освіти Естонії.

⁷⁶ UNESCO (ND) "Non-state actors in education", report, <https://education-profiles.org/europe-and-northern-america/estonia/~non-state-actors-in-education#Multi-level%20regulations>

Естонський парламент ухвалює рішення про організацію й розвиток системи освіти, Уряд займається впровадженням реформ освіти, а Міністерство освіти та досліджень відповідає за проведення наукових досліджень та управління, включно із **забезпеченням якості**, планами фінансування, національними навчальними програмами та професійною освітою/підготовкою педагогічних працівників на всіх рівнях системи освіти. На місцевому рівні регіональна адміністрація (голова повіту) відповідає за **контроль** за викладанням і навчанням, а муніципалітети — за надання та організацію місць у закладах РРДД.⁷⁷

Міністерство освіти та досліджень щорічно готує огляд результатів зовнішнього оцінювання системи освіти. З 1 вересня 2006 року обов'язковим стало внутрішнє оцінювання (самооцінювання, аналіз) дошкільних закладів РРДД.⁷⁸ Інтерв'ю підтвердили, що приватні надавачі послуг денного догляду також підлягають контролю з боку Міністерства освіти та досліджень стосовно безпекових і гігієнічних умов. Проте оскільки вони ще не працюють за національною навчальною програмою (тому що догляд за дітьми досі належить до сфери відповідальності Міністерства соціальної політики), якість освіти й догляду не контролюється.⁷⁹

Догляд за дітьми вдома

Надання послуг із догляду вдома регулюється Законом про соціальне забезпечення як один з елементів послуг із догляду за дітьми. Послуги з догляду за дитиною можуть надаватися вдома у дитини, вдома у няні, у закладах догляду тощо. Органи місцевого самоврядування можуть також користуватися приміщеннями закладів РРДД, шкіл і денних центрів. Особи, які доглядають за дітьми, повинні відповідати таким вимогам:

- мати кваліфікацію доглядача за дітьми відповідно до Закону про професії або
- як мінімум середню чи професійну освіту, досвід роботи з дітьми та відповідні особисті характеристики, які оцінюватиме роботодавець;
- як мінімум 16 годин підготовки з надання першої допомоги за попередні 36 місяців.

Няня може доглядати одночасно за 1–5 дітьми у них удома і за 1–10 дітьми в інших приміщеннях (включно з її власним домом). Якщо послуги з догляду за дітьми надаються поза домом дітей, ці приміщення повинні відповідати вимогам з охорони здоров'я для послуг із догляду за дітьми, встановленим на основі Закону про громадське здоров'я, а також вимогам Будівельного кодексу. Надавач послуг повинен мати ліцензію на провадження діяльності⁸⁰. Проте за словами місцевого експерта з РРДД, використання цього виду послуг в Естонії не є дуже поширеним; батьки, як правило, обирають інші варіанти, а саме державні чи приватні дитячі садки, місця в яких фінансує муніципалітет.⁸¹

⁷⁷ Див. виноску 74.

⁷⁸ European Commission (ND) *Estonia. Quality assurance in ECEC*, <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/estonia/quality-assurance> (last update 23 November 2023); [Європейська Комісія (без дати), Забезпечення якості РРДД в Естонії], дата останнього оновлення — 23 листопада 2023 р.) Tiia Õun (2007) *System of early education/care and professionalisation in Estonia*, [Тія Кун (2007), Система освіти й догляду в ранньому дитинстві та професіоналізація в Естонії], https://ifp.bayern.de/imperia/md/content/stmas/ifp/commissioned_report_estonia.pdf

⁷⁹ Інтерв'ю з експертом із РРДД в Естонії; інтерв'ю з представником Міністерства освіти та досліджень.

⁸⁰ <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/estonia/home-based-provision>

⁸¹ Інтерв'ю з експертом із РРДД в Естонії.

3.3.3. Заходи з фінансування

Послуги РРДД в Естонії надають в основному **державні/муніципальні** заклади. Хоча відвідування закладів РРДД не є обов'язковим, усі діти мають право на відвідування дошкільного закладу з 18 місяців до 7 років. Щоб вирішити проблему недостатньої пропозиції місць, у Плані дій Уряду на 2011–2015 роки була передбачена можливість отримання муніципалітетами додаткового фінансування на створення нових місць. Таким чином, замість місця у центрі догляду може бути запропонований догляд удома, особливо коли йдеться про дітей віком до 3 років, або ж приватним закладам РРДД може пропонуватися субсидія на створення додаткових місць.⁸²

З 2014 року Естонія дотримується національної політики, згідно з якою органи місцевого самоврядування – тобто міські та сільські муніципалітети — зобов'язані надавати всім дітям віком від 18 місяців до 7 років, які постійно проживають на закріпленій за ними території, можливість відвідувати місцевий дошкільний заклад РРДД. Цей обов'язок стосується й дітей з особливими освітніми потребами, як-от фізична інвалідність, порушення мовлення чи інтелектуальна інвалідність.⁸³ Таким чином, відповідальність за фінансування приватних надавачів послуг у разі нестачі місць у державних закладах передана муніципалітетам.

3.4. Латвія

3.4.1. Політична база РРДД

У Латвії РРДД є самостійною функцією органів місцевого самоврядування. Центральна влада має у своєму розпорядженні потужні керівні механізми, як-от законодавство і дискреційне фінансування, для мотивування місцевих органів влади до досягнення погоджених результатів і для сприяння їм у цьому. Правові засади діяльності закладів РРДД, як **державних, так і приватних**, викладені в Законі про освіту, Законі про загальну освіту, Законі про органи місцевого самоврядування, Положенні про державні настанови з дошкільної освіти й типові програми дошкільної освіти і нормативних актах, ухвалених засновником закладу, а також в інших нормативних актах стосовно здоров'я та безпеки, які своєю чергою використовуються в цілях зовнішнього оцінювання.⁸⁴

РРДД у Латвії забезпечується в закладах дошкільної освіти двох типів: дитячих садках і групах дошкільної підготовки у школах. Більшість дітей відвідують дитячі садки (у 2018/2019 році — майже 85 відсотків). Близько 15 відсотків дітей відвідують дошкільні групи в початкових школах, а дуже маленька частка дітей (у 2018/2019 році — 0,5 відсотка) відвідує дошкільні групи, створені у профільних закладах освіти й молодіжних центрах, професійно орієнтованих закладах освіти чи закладах неперервної професійної освіти й підготовки.⁸⁵

Відповідно до Закону про органи місцевого самоврядування кожний орган місцевого самоврядування зобов'язаний забезпечити, щоб діти, які проживають на території певного муні-

⁸² Див. виноску 74.

⁸³ OECD (2020) "Early Learning and Child Well-being in Estonia", report, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/24d65b83-en/index.html?itemId=/content/component/24d65b83-en>

⁸⁴ <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264250628-5-en/index.html?itemId=/content/component/9789264250628-5-en>

⁸⁵ <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/latvia/early-childhood-education-and-care>

ципалітету, мали можливість здобувати дошкільну освіту. Засновниками закладів дошкільної освіти є органи місцевого самоврядування (щодо державних дошкільних закладів) або **приватні (фізичні чи юридичні) особи (щодо приватних дошкільних закладів)**. Рішення про заснування, реорганізацію чи закриття закладу має ухвалюватися в координації із управлінням освіти муніципалітету й Міністерством освіти і науки.⁸⁶

З 2001 року Законом про освіту передбачено, що дошкільна освіта в Латвії є обов'язковою з п'ятирічного віку, але з 2013 року цей самий закон говорить, що муніципалітети зобов'язані надавати місця у закладі РРДД усім дітям віком від вісімнадцяти місяців.

3.4.2. Альтернативні моделі РРДД і управління

Контроль за приватними закладами освіти

Нагляд за роботою приватних закладів дошкільної освіти здійснюють Державна служба якості освіти, Інспекція з охорони здоров'я та Державна інспекція із захисту прав дітей. Проводиться максимально ретельне оцінювання роботи керівників закладів. Щонайменше кожні шість років Державна служба якості освіти в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів, проводить атестацію керівників закладів освіти, зокрема й приватних. Крім цього щороку органи освіти повинні подавати звіт за результатами самооцінювання й публікувати його на своїх веб-сайтах. Цей звіт розглядається експертами Національної служби якості освіти.⁸⁷

РРДД удома

У Латвії діє окремий нормативний акт щодо доглядачів за дітьми, а саме Вимоги до надавачів послуг із нагляду за дітьми та Порядок реєстрації надавачів послуг із нагляду за дітьми. Згідно із цими вимогами такі послуги надаються державним або місцевим органами влади чи юридичною або фізичною особами, зареєстрованими як надавачі послуг. Послуги можуть надаватися за місцем проживання дитини або в іншому придатному місці поза її домом. Доглядач зобов'язаний дотримуватися програми дошкільної освіти, якщо РРДД здійснюється з віку 18 місяців до віку початку обов'язкової базової освіти. Методична допомога надається закладом дошкільної освіти органу місцевого самоврядування або консультативним центром із дошкільної освіти. Доглядач за дітьми повинен відповідати таким кваліфікаційним вимогам: середня професійна педагогічна освіта, вища педагогічна освіта або професійна кваліфікація няні; можна також пройти програму підготовки без відриву від роботи у сфері РРДД (не менше 40 годин очного навчання). Що стосується реєстрації, то доглядач за дітьми може бути зареєстрований як індивідуальний підприємець або укласти трудовий договір чи строковий контракт із державою, органом місцевого самоврядування чи юридичною особою, зареєстрованою як надавач послуг, кооперативом, асоціацією, фондом, партнерством або релігійною організацією. Що стосується моніторингу та оцінювання, то нагляд за діяльністю надавачів послуг РРДД здійснюють Інспекція з охорони здоров'я та Державна інспекція із захисту прав дітей.

Бабусі також можуть ставати доглядачками, тому що відповідні нормативні акти є не дуже суворими. Доглядачі за дітьми повинні пройти спеціальний курс і зареєструватися у системі. Крім того, вони платять податок із доходу. Крім цього батьки можуть отримати грант від

⁸⁶ База даних EURYDICE: Latvia; <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/latvia/early-childhood-education-and-care>

⁸⁷ Інформація надана представником Міністерства освіти і науки Латвії.

муніципалітету на оплату послуг зареєстрованого доглядача. Залучення бабусі як доглядачки за дітьми є привабливим варіантом для одиноких матерів, особливо для тих, хто має більше однієї дитини й не може дозволити собі приватні послуги РРДД. У цьому випадку бабуся може дбати про своїх онуків, а можливо, й про інших дітей, і також отримувати плату.⁸⁸

РРДД за місцем роботи

Нещодавно у Латвії місцевими дослідниками був проведений експеримент у рамках проєкту «Надання гнучких послуг із догляду за дітьми працівникам із ненормованим робочим часом». Експеримент включав надання послуг РРДД упродовж часу поза межами стандартного робочого дня. На першому етапі послуги повністю фінансувалися з бюджету проєкту. На подальших етапах проєкту, однак сума, яка мала бути сплачена роботодавцем (або іншими залученими сторонами — працівниками чи муніципалітетами), збільшилася. Роботодавців мотивувала ідея про те, що ця інвестиція підвищить рівень задоволеності їхніх працівників роботою та якість роботи. Експеримент проводився з червня 2016 року до січня 2018 року в Ризі, Єлгаві та Валмієрі. Він засвідчив, що спочатку батьки висловили задоволення й очікували подальшого надання таких послуг, проте роботодавці не визнали переваг такого інвестування коштів. **Роботодавці були більше готові співпрацювати за умови залучення муніципалітету**, який би забезпечив надання послуг РРДД працівникам, тоді як компанія надавала б меблі чи іграшки. Таким чином, експеримент продемонстрував, що без участі чи фінансування з боку держави чи муніципалітетів «гнучкі послуги з догляду за дітьми продовжать розвиватися як розрізнена практика, що є особистою ініціативою окремих осіб чи компаній. У цьому випадку після завершення проєкту батьки матимуть обмежений доступ до гнучких послуг із догляду за дітьми».⁸⁹

3.4.3. Заходи з фінансування

Останніми роками зросла кількість приватних, платних закладів РРДД, що стало реакцією на дефіцит місць у державних закладах РРДД. Ці заклади знаходяться переважно у великих містах, де такий дефіцит є гострим. Велика вартість приватних послуг РРДД і відсутність муніципальної підтримки донедавна обмежували доступ до РРДД. У 2011 році доступ до РРДД став законним правом дітей віком від 18 місяців. Подальші політичні заходи були спрямовані на розширення та диверсифікацію послуг РРДД, доступних (фінансово й територіально) сім'ям у всіх частинах країни.

У 2013 році Уряд Латвії ініціював **пілотний проєкт, за яким батькам надавалася фінансова підтримка від центральної влади для зарахування дітей до приватних закладів РРДД**. Проєкт було розпочато 1 вересня 2013 року з метою надання фінансової підтримки батькам, які потребували допомоги з доглядом за дітьми віком від 18 місяців до 4 років і не користувалися послугами державних закладів РРДД (муніципалітети за законом зобов'язані забезпечувати дошкільну освіту дітей віком від п'яти років). Фінансування надавалося до кінця 2015 року з метою вирішення проблеми довгих черг до державних дитячих садків і надання батькам допомоги у поверненні на роботу з одночасним створенням безпечних умов для дітей.

⁸⁸ Інтерв'ю з експертом з РРДД у Латвії.

⁸⁹ Інтерв'ю з експертом з РРДД у Латвії. Māris Brants, Ilze Mileiko, et al. (2018) Research Project «Providing a Flexible Childcare Service for Employees Who Work Non-Standard Working Hours». Evaluating the Sustainability of Experimental Interventions (Data Collection and Analysis) and Flexible Childcare Provision. (In Latvian) [Маріс Брантс, Ілзе Мілейко та ін. (2018), Дослідницький проєкт «Надання гнучких послуг із догляду за дітьми працівникам із ненормованим робочим часом». Оцінка сталості експериментальних заходів (збирання й аналізу даних) і надання гнучких послуг із догляду за дітьми (латвійською мовою)]. Проєктна документація: <https://www.lm.gov.lv/lv/petijums-elastiga-bernu-uzraudzibas-pakalpojuma-nodrosinasana-darbiniekiem-kas-strada-nestandarta-darba-laiku>

У результаті цього пілотного проекту обов'язок частково фінансувати приватних надавачів послуг через дефіцит місць у державних закладах було повністю передано місцевій владі. З 2016 року ті муніципалітети, що не здатні забезпечити дітям, які проживають на їхній адміністративній території, місце у державному закладі РРДД, зобов'язані частково фінансувати місця у приватних закладах РРДД (батькам виплачується допомога у розмірі від 70 до 260 євро на місяць, причому в таких містах, як Рига, де плата за приватні послуги РРДД є вищою, виплачується більша допомога).⁹⁰ Батькам також компенсується частина їхнього внеску за послуги приватного дитячого садка чи доглядача.⁹¹ Проте, хоча приватні дитячі садки коштують дорожче за державні, максимальний розмір муніципальних грантів встановлено на рівні ціни місця у державному дитячому садку. Що стосується послуг доглядачів за дітьми, внески муніципалітетів є символічними, близько 100 євро, як зазначив місцевий експерт із РРДД.⁹²

3.5. Інші постсоціалістичні країни

На відміну від Латвії, Словенії та Естонії у більшості постсоціалістичних країн відповідальність за системи РРДД поділена між двома чи більше міністерствами, зазвичай з відокремленням обов'язків щодо дітей до 3 років від обов'язків щодо дітей віком старше ніж 3 роки або залежно від типу приміщення (дитячі садки чи місце проживання) чи виду надаваної послуги (освіта чи догляд).

У таких країнах, як Польща, Чехія, Хорватія та Угорщина також діють нормативні акти щодо альтернативних послуг РРДД, хоча зазвичай у них не визначено кваліфікацію надавачів цих послуг або особливості освітньої програми. Крім того, сектор державних закладів РРДД у більшості цих країн стикається з труднощами через брак фінансування та недостатній розвиток. Це призводить до нестачі місць, особливо для дітей віком до 3 років.

Брак ініціативи щодо цієї вікової групи, ймовірно, пояснюється відсутністю обов'язку надавати місця в державних закладах (за винятком Угорщини). Як результат, у цих країнах немає співфінансування або іншої схеми фінансування приватних закладів РРДД (в Угорщині така схема була введена у 2017 році).

В Угорщині держава надає фінансову підтримку сім'ям, які не можуть отримати місця в муніципальних яслах, зокрема компенсуючи їм до 40 тис. форинтів (102 євро) витрат на приватний догляд за дітьми за місцем проживання чи роботи. Крім цього було запроваджено фінансову підтримку послуг РРДД у роботодавців, річний розмір якої у 2022 році дорівнював 1931150 форинтам (3396 євро) на дитину, що в тринадцять разів більше, ніж у 2017 році. Підтримка може також надаватися у формі неоподаткованої допомоги. Витрати підлягають відрахуванню з податку на прибуток корпорацій.⁹³

⁹⁰ OECD (2016) Early childhood education and care in Latvia, in Education in Latvia: Reviews of National Policies for Education, https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264250628-en/1/2/2/index.html?itemId=/content/publication/9789264250628-en&_csp=99498763de5faf2e2dc9075b7ec61c73&itemIGO=oecd&itemContentType=book

⁹¹ Інтерв'ю з експертом з РРДД у Латвії.

⁹² Інтерв'ю з експертом з РРДД у Латвії.

⁹³ OECD (2022) "5. Early childhood education and care for children under age three in Hungary", in Reducing the Gender Employment Gap in Hungary, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c2c32cbb-en/index.html?itemId=/content/component/c2c32cbb-en#>

Проте ясла за місцем роботи в Угорщині є відносно новою формою. Вони були включені до законодавства у 2017 році, але з того часу можливістю відкрити такий заклад скористалися всього лише 13 компаній, прийнявши 131 дитину. В Угорщині компаніям не потрібно самим надавати послуги з догляду за дітьми; вони мають можливість залучити за контрактом стороннього надавача цих послуг, наприклад, оплачуючи місце в наявному центрі догляду за дітьми.⁹⁴

Є ще один приклад урядової ініціативи з полегшення фінансового тягаря для батьків, які вирішили скористатися альтернативними послугами РРДД. У Литві в період із 2019 до 2021 року постійний мешканець міг відраховувати платежі за догляд за неповнолітніми дітьми (зокрема й прийомними та дітьми, переданими на виховання) віком до 18 років, якщо такі послуги надавалися особою, зареєстрованою в Литві.⁹⁵ Проте ця ініціатива планувалася як тимчасове рішення для усунення проблеми неофіційного надання послуг під час переходу від роботи за ліцензією на ведення підприємницької діяльності до зареєстрованої індивідуальної діяльності.

Хорошим прикладом ваучерної системи є Фінляндія, хоч вона і не є пострадянською країною. Експеримент із ваучерами для приватних надавачів послуг РРДД почався у Фінляндії у 1995 році. На першому етапі в ньому брали участь 33 з 450 муніципалітетів, а пізніше він був поширений на національний рівень. Під час експерименту муніципалітети-учасники виплачували субсидії приватному надавачу послуг РРДД, обраному сім'ями, при цьому розмір субсидії варіювався залежно від муніципалітету. Експеримент було поширено на всю країну тому, що він збільшив спектр можливих варіантів для сімей, задовольняючи їхні потреби та підвищуючи рівень задоволеності. Проте масштаб користування приватними послугами РРДД збільшився тільки для дітей старших ніж 3 роки; у віковій групі 0–2 роки експеримент не продемонстрував значного впливу. Тим не менш, запровадження ваучера на приватні послуги РРДД у Фінляндії істотно й позитивно вплинуло на надання приватних послуг і участь у робочій силі, а також створило умови для конкуренції між надавачами послуг РРДД і заохотило нових підприємців у сфері РРДД до виходу на ринок. Слід ужити додаткових заходів для забезпечення успішної реалізації ваучерної системи також для груп більш раннього віку.

⁹⁴ Див. виноску 93.

⁹⁵ Національна податкова інспекція (VMI).

► 4. Можливості для України

Розширення і вдосконалення послуг РРДД для дітей віком до 3 років є очевидним пріоритетом для української влади, як відображено в її планах післявоєнного відновлення та нещодавніх правових реформ у сфері РРДД. Це відповідає необхідності усунення виявленої прогалини у наявних послугах РРДД, які наразі охоплюють тільки 18 відсотків цієї вікової групи (попри існування законного права на РРДД). Разом із тим, розробляючи моделі альтернативного РРДД на національному чи регіональному рівнях, необхідно всебічно враховувати різноманітність регіонів і їхніх потреб у сфері РРДД.

У Плані післявоєнного відновлення конкретно наголошується на **альтернативних моделях РРДД** як на потенційному рішенні. Таким чином, на Уряд покладено чітке завдання вивчити успішні приклади міжнародного досвіду та апробувати надання підтримки для розвитку альтернативних форм освіти в ранньому віці та дошкільної освіти. Новий закон про РРДД — у його попередній формі — не створює істотних перешкод для запровадження надання послуг РРДД приватними організаціями, за умови, що його доповнять конкретні та всеосяжні підзаконні акти.

Проте головним аспектом, що викликає занепокоєння стосовно приватних послуг РРДД в Україні — та у світі, — є те, що ця форма може бути дорогою й недоступною для певних груп населення. Отже, державі слід нести відповідальність за забезпечення рівного доступу всіх дітей до РРДД. Якщо замість розширення державної форми РРДД будуть запроваджені альтернативні моделі, такі моделі повинні супроводжуватися моделями фінансування й фінансовою підтримкою бідніших сімей.

Крім цього на сектор РРДД впливають і наслідки війни, що триває. Різноманітність регіонів за наявністю місцевих ресурсів для РРДД існувала ще до війни, але ця різниця може зростати в міру переїзду людей до безпечніших районів (призводячи до «надмірної пропозиції» дітей віком до 3 років), тоді як менш безпечні регіони стикатимуться і з проблемою зниження народжуваності, і з проблемою масового від'їзду жителів (що у майбутньому викличе «недостатню пропозицію»).

Заразом у майбутніх моделях РРДД слід враховувати повернення біженців і внутрішньо переміщених осіб до районів, які наразі покинуті, й передбачити швидке створення моделей РРДД, які допоможуть населенню, що повернулося, відновити нормальне життя. Отже, у рішеннях стосовно альтернативного РРДД необхідно вкрай ретельно враховувати регіональні потреби та відмінності.

Альтернативні моделі РРДД успішно впроваджені у низці постсоціалістичних країн ЄС, про що свідчить збільшення частки охоплених ними дітей. Спільною рисою цих моделей є те, що **створення альтернативних форм РРДД регулюється й підлягає ліцензуванню**, тим часом як держава продовжує виділяти **достатні кошти сектору державних закладів РРДД**. Країни з менш успішними альтернативними моделями РРДД також у цілому мають менш успішні системи РРДД (що знов-таки показує частка охоплених дітей). У країнах із високим рівнем охоплення держава (наприклад, на муніципальному рівні) грає активну роль у контролі

якості послуг і державних, і приватних закладів та управління ними.

Водночас системи РРДД (альтернативні) в успішних країнах були впроваджені паралельно зі зменшенням тривалості відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та введенням поділу **відпустки для догляду за дитиною** відповідно до Директиви ЄС про збалансованість службових і сімейних обов'язків для батьків і опікунів. У наведених в якості прикладів країнах передбачено **законне право на РРДД**, якого особа набуває після закінчення відпустки для догляду за дитиною (яка в середньому триває приблизно 1,5 року). Там, де рівень користування послугами РРДД для дітей віком до 3 років є низьким, тривалість відпустки для догляду за дітьми також є довшою (див. приклад ваучерної системи Фінляндії, яка не збільшила масштаб користування послугами РРДД для дітей віком молодше ніж 3 роки).

У країнах із сильною системою РРДД альтернативна форма РРДД супроводжується **фінансовою моделлю, яка забезпечує її доступність для широких верств населення**. Можливі різні фінансові моделі, наприклад, ваучери, грошові допомоги, субсидії або компенсації, які виплачуються безпосередньо батькам або надавачеві послуг, а також податкові пільги. Дослідження показують, що законне право — важливий сприятливий чинник: якщо дитина має законне право на місце в закладі РРДД, але місць у державних закладах немає, держава надає батькам фінансову підтримку або повністю оплачує відвідування приватного закладу РРДД.

У цьому відношенні прикладом передової практики є проєкт «Гроші йдуть за дитиною» в Києві. Якщо у комунальному дошкільному закладі місць немає, батьки можуть обрати приватний заклад, і Київська міська рада відшкодує певні витрати (частку, еквівалентну сумі, яку державний заклад витратив би на одну дитину).⁹⁶

Ураховуючи правовий і загальний соціально-економічний контекст України, **передова практика, запроваджена у Словенії, Латвії та Естонії, підходить для відтворення в Україні без значних змін у чинній політико-правовій базі**.

Основні зміни й заходи, потрібні в Україні, включають, перш за все, одночасне забезпечення дотримання **законного права дітей** віком до 3 років на місце у закладі РРДД і **трансформацію системи відпусток для догляду за дітьми** для ефективнішого узгодження з вищезгаданою Директивою ЄС. Нинішній рівень охоплення (18 відсотків) необхідно буде значно підвищити шляхом запровадження державних послуг, але країни, що є зразком передової практики, демонструють, що альтернативні форми РРДД також можуть заповнити ці прогалини. Законне право покладає на державу чіткий обов'язок забезпечити достатню кількість місць у закладах РРДД, що відповідає політичним пріоритетам Уряду стосовно РРДД.

В успішних постсоціалістичних країнах ЄС, по-перше, державний сектор є добре розвиненим, а альтернативні заклади РРДД підключаються до нього, щоб надавати підтримку в разі потреби. Наприклад, у Польщі, де альтернативні послуги регулюються, але не прив'язуються до державного сектора через механізми кооперації й фінансування, застосована модель виявилася невдалою. Оскільки в Україні система РРДД зараз перебуває на перехідному етапі, слід докласти зусиль для використання прикладу успішних країн і підключити альтернативні послуги до державного сектора.

⁹⁶ Інтерв'ю з представником Міністерства освіти і науки України, 22 серпня 2023 р.

По-друге, законодавство вже дозволяє запроваджувати приватні послуги, хоча **вимоги щодо ліцензування** вважаються суворими (переважно через будівельні норми та взаємодію з місцевою владою). Як результат, багато надавачів послуг РРДД в Україні зараз працюють із реєстрацією (або без неї), але без ліцензування як офіційного закладу РРДД. Через це вони не охоплені контролем і не дотримуються державних керівних документів і навчальних програм. Розширення альтернативних послуг РРДД повинно перервати цю тенденцію, тому що вона зменшує здатність Уряду забезпечувати якісний РРДД.

Хоча об'єктивно вимоги щодо ліцензування, можливо, не є несумірними (враховуючи важливість забезпечення безпеки дітей і потребу в якісному РРДД), Уряд України може запровадити механізми підтримки або спрощені процедури, щоб допомогти зареєстрованим приватним надавачам послуг отримати ліцензію. Як варіант, приватних надавачів послуг РРДД можна було б заохотити до отримання ліцензії, присвоївши їм особливий статус (наприклад, статус соціального підприємства), завдяки чому і для надавача послуг, і для користувачів були б установлені податкові пільги. Системи податкових пільг застосовуються також в інших постсоціалістичних країнах, а саме в Угорщині та Литві.

По-третє, це дослідження підтверджує існування загальної глобальної тенденції: приватні послуги РРДД можуть бути дорожчими, ніж безоплатні (зазвичай) державні. Щоб забезпечити рівний доступ усіх українських сімей до РРДД, запровадження альтернативних послуг на додаток до державних має супроводжуватися **підхожою фінансовою моделлю**. У цьому відношенні для України можна обрати різні варіанти, враховуючи, що законодавство не обмежує можливі механізми фінансування РРДД (крім тих, що «заборонені законодавством у цілому»).

Передусім слід збільшити обсяг бюджетних асигнувань муніципалітетам для інвестування в державні заклади РРДД, а також у контроль за діяльністю альтернативних закладів РРДД. Наразі муніципальних бюджетів не вистачає навіть для створення достатньої кількості державних закладів РРДД. За нинішньої ситуації із виділенням коштів муніципалітетам було б неможливо забезпечити якість нових, альтернативних послуг.

Якщо муніципалітети мають достатні ресурси для інвестування у систему РРДД (державну), для них існують різноманітні можливості для підтримки також альтернативних закладів РРДД, наприклад, через державно-приватні партнерства або просто шляхом вкладання коштів у контроль і підтримку впровадження приватних послуг РРДД.

► 5. Рекомендації

Для того щоб Україна впровадила нові форми альтернативного РРДД, складні правові зміни в законі про РРДД не потрібні (ураховуючи очікуване ухвалення нового закону). Різні моделі, які вважаються успішними, можна інтегрувати в правову систему загалом.

Проте щоб забезпечити успішне та справедливе розширення послуг РРДД, рекомендується здійснити нижчезазначені заходи та коригування в законодавстві.

1. Одночасно забезпечити трансформацію системи відпусток для догляду за дитиною та введення прямої правової гарантії РРДД починаючи з віку дитини, в якому закінчується відпустка для догляду за нею.

Приклади успішних країн демонструють, що жінок заохочує повертатися на ринок праці система коротших відпусток для догляду за дитиною з можливістю їх поділу, поєднана із законними правами на послуги РРДД і широкою участю держави у наданні державних або приватних послуг РРДД. Ще один сприятливий фактор — культурне розуміння того, що звернення жінки до послуг РРДД не означає, що вона є поганою матір'ю.

Оскільки Україна зараз є державою-кандидатом на членство в ЄС, їй потрібно забезпечити узгодження свого законодавства з правовою базою ЄС, включно з Директивою ЄС про збалансованість службових і сімейних обов'язків для батьків і опікунів. У цьому відношенні **рекомендується, щоб Україна узгодила своє законодавство про відпустки для догляду за дитиною з правовою базою ЄС стосовно поділу обов'язків, можливо з використанням прикладів Естонії, Латвії і Словенії.**

Ураховуючи значний дефіцит місць у закладах РРДД, скорочення й трансформація відпустки для догляду за дитиною не можуть здійснюватися в ізоляції. Отже, перш ніж скорочувати тривалість відпустки для догляду за дитиною, необхідно впровадити систему забезпечення доступності послуг РРДД, щоб забезпечити достатнє охоплення дітей того віку, в якому закінчується вищезгадана відпустка.

Українські закони про РРДД передбачають законне право на нього. У законі встановлено: «В Україні гарантується право на здобуття дошкільної освіти і створюються можливості для його реалізації з урахуванням індивідуальних особливостей, потреб та можливостей кожної дитини. Кожній дитині незалежно від підстав її перебування в Україні гарантується безоплатне здобуття дошкільної освіти у державних та комунальних закладах освіти за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів».⁹⁷

Проте в статті 8 нового закону не вказано вік, з якого починає діяти це право. Дітей можуть приймати до державних ясел із трьох місяців, але не вказано, чи починає вищезгадане законне право діяти з цього самого віку. Для двох альтернативних форм РРДД, згаданих у законі (сімейного й мобільного садочків), вікові групи не зазначені. Отже, слід детально вказати вікову групу, на яку поширюється вищезгадане законне право.

⁹⁷ Стаття 8 проекту нового Закону «Про дошкільну освіту», поданого у вересні 2022 р.

Аналіз постсоціалістичних держав-членів ЄС показує, що законне право є ключовим фактором, який впливає на високий рівень користування послугами РРДД — особливо альтернативними — в поєднанні з відносно меншою тривалістю відпустки для догляду за дитиною. Законне право означає, що якщо місць у державних закладах немає, держава повинна сприяти (наприклад, шляхом співфінансування) зарахуванню дитини до альтернативного закладу.

У новому законі України вже зазначено, що діти мають право на безоплатну дошкільну освіту *за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів*. Проте на відміну від законів деяких інших колишніх соціалістичних держав Європи в законі прямо не заявлено, що право на безоплатну дошкільну освіту може гарантуватися й через приватну дошкільну освіту.

Щоб забезпечити ефективне застосування права на безоплатну дошкільну освіту, слід ужити таких заходів:

- ▶ *чітко встановити в законодавстві вік, з якого держава гарантує право на дошкільну освіту;*
- ▶ *забезпечити правову основу для гарантованого доступу до послуг РРДД через приватні заклади, хоча й за підтримки держави. Це потребувало б розширення статті 8, зокрема необхідно було б указати, що якщо державні заклади не задовольняють попит, держава може забезпечити право на РРДД шляхом надання місця у приватному закладі РРДД. Прикладами у цьому відношенні можуть слугувати закони Естонії, Латвії і Словенії;*
- ▶ *розробити підзаконні акти з детальним визначенням моделей альтернативного РРДД, які можуть спільно фінансуватися державою за попередніми двома пунктами.*

2. Забезпечити, щоб усі надавачі альтернативних послуг РРДД були зобов'язані отримувати ліцензію згідно із законом або настійно заохочувалися до цього.

Попереднім законом про РРДД було передбачено широкий спектр законних форм РРДД на додаток до державної форми, як-от ліцензовані надавачі послуг (які працюють за державною навчальною програмою та контролюються державою), але існують також зареєстровані неліцензовані надавачі послуг, які можуть здійснювати догляд, але не провадити освітню діяльність. Насправді невідомо, скільки існує незареєстрованих надавачів послуг РРДД (які є незаконними), але, як вважається, їхня кількість є значною.

Державний нагляд і контроль грає вирішальне значення для забезпечення реалізації РРДД згідно з відповідними мінімальними стандартами. У попередньому законі такий контроль передбачався тільки для ліцензованих надавачів послуг, які були зобов'язані працювати за стандартними освітніми програмами (мінімальними) й дотримуватися санітарно-гігієнічних норм. Неліцензованим (але зареєстрованим) надавачам послуг не дозволялося надавати «освітні послуги», однак вони все одно існували як надавачі послуг РРДД.

Крім того проєкт нового закону містить різні статті, в яких описано можливості отримання публічних коштів приватними закладами дошкільної освіти (які мають ліцензію як дошкільні заклади). Останнє дає Урядові змогу розробляти фінансові заходи для розширення рівного доступу до дошкільної освіти в разі альтернативних форм РРДД. Отже, якщо Україна хоче розширити пропозицію альтернативних послуг, важливо, щоб це стимулювало збільшення кількості ліцензованих надавачів послуг і не продовжувало збільшувати кількість неліцензованих.

Потенційні кроки у цьому відношенні є такими:

- ▶ провести дослідження й зібрати статистику про незаконних або нерегульованих надавачів послуг і створити систему контролю за незаконною діяльністю в усіх формах РРДД;
- ▶ присвоїти ліцензованим дошкільним закладам статус «соціального підприємства» для отримання податкових пільг;
- ▶ відповідно до Рекомендації 1 забезпечити, щоб Уряд міг співфінансувати надання тільки тих приватних послуг РРДД, які надаються ліцензованим закладом РРДД;
- ▶ переглянути чинний порядок отримання ліцензії й застосувати більш диверсифікований підхід, що відображає обсяг і тип послуг РРДД;
- ▶ залежно від типу РРДД вивчити можливості збільшення державної підтримки для отримання ліцензії.

3. Запровадити підхожі механізми фінансування (співфінансування) для забезпечення доступу всіх сімей до приватних послуг РРДД, наприклад, державно-приватні партнерства.

Як зазначено у Рекомендації 1, законне право на РРДД наразі забезпечується недостатньо, враховуючи нестачу місць у державних закладах. Незначні коригування у законі за прикладом інших постсоціалістичних країн можуть забезпечити, щоб «законне право» утворювало підставу для надання послуг РРДД приватними суб'єктами за сприяння влади. Зараз багато українських сімей вважають ціну на приватні послуги РРДД перешкодою недержавному наданню послуг РРДД. Отже, розширення РРДД з використанням приватних/альтернативних закладів має супроводжуватися методами співфінансування, які забезпечують рівний доступ.

Новий закон про РРДД прямо дозволяє владі придбавати (за рахунок публічних коштів) у приватних чи корпоративних суб'єктів освітньої діяльності через публічні закупівлі відповідні освітні послуги, якщо попит на місця у державних закладах РРДД перевищує кількість місць у них. Хоча для виконання вимоги про законне право це — не те саме, що співфінансування приватних закладів РРДД, це твердження все ж утворює основу для забезпечення Урядом достатньої кількості місць у відповідь на попит.

Партнерство, в якому Уряд може надавати послуги РРДД або покривати (частково) витрати приватного надавача послуг РРДД, може зменшити витрати для батьків і таким чином забезпечити ширший доступ до РРДД сімей із різним соціально-економічним статусом.

Впровадження ДПП може бути найбільш ефективним і корисним у підтримці РРДД за місцем роботи. У цьому випадку Уряд надає контент РРДД, але роботодавець надає приміщення. Це вимагає:

- ▶ виключення освіти з переліку тих сфер, на які розповсюджується Закон «Про державно-приватне партнерство» і ухвалення окремого закону або нормативно-правового акта щодо ДПП у сфері освіти, який був би гнучкішим і менш складним, ніж загальний закон про ДПП.⁹⁸

⁹⁸ К. Падалка (2023), Звіт (правовий аналіз) щодо законів, підзаконних актів та адміністративних процедур, що регулюють державно-приватне партнерство, а також схем його реалізації, застосовних до сектора дошкільної освіти та догляду за дітьми в Україні.

- ▶ *детального опису цієї моделі ДПП з чітким роз'ясненням обов'язків державних і приватних суб'єктів;*
- ▶ *проведення інформаційної кампанії, наприклад, за допомогою організацій роботодавців, для представлення роботодавцям переваг РРДД за місцем роботи і висвітлення вимог, які треба виконати для організації послуг РРДД за місцем роботи через ДПП;*
- ▶ *подальшого дослідження думок сімей про РРДД за місцем роботи на основі ДПП з метою з'ясувати, чи користувалися б сім'ї фактично такими послугами і за яких обставин.*

Проте впровадження РРДД за місцем роботи може не бути можливим для всіх компаній, особливо для малих підприємств у сільській місцевості, які не мають площ для надання послуг РРДД. Отже, єдиного рішення проблем України в цьому відношенні немає, враховуючи, що дефіцит місць у закладах РРДД є найгострішим саме у сільській місцевості.

У країнах, охоплених дослідженням, питання фінансування зазвичай вирішувалося **наданням фінансової підтримки сім'ям, які користуються приватними послугами РРДД**, у разі, якщо місць у державних закладах РРДД немає. Розмір субсидії чи ваучера розраховується на основі орієнтовних витрат на одну дитину в державних закладах РРДД та (або) доходу сім'ї.

Така можливість уже надана законом, який передбачає певну гнучкість, виходячи з регіональних потреб і відмінностей. Це вже використовувалося одного разу в Києві, й цю модель фінансування (співфінансування) може бути найлегше впровадити в Україні.

Проте слід узяти до уваги й досвід Фінляндії, який показав сильний вплив ваучерної системи на відвідування закладів РРДД дітьми 3–6 років, але для дітей віком до 2 років ця система мала менше наслідків через щедрі системи батьківських відпусток. Отже, впровадження такої системи вимагало б таких кроків:

- ▶ *оцінити інші правові та фінансові інструменти з метою визначити найкращу модель фінансування для України, що дає змогу застосовувати диверсифікований підхід за регіонами;*
- ▶ *впровадити відповідні стимули та провести адвокаційні кампанії за використання РРДД для дітей віком до 2 років, також шляхом досягнення кращого розуміння перешкод на шляху використання жінками послуг РРДД для цієї вікової групи;*
- ▶ *надати підтримку та стимули няням і дрібним сільським надавачам послуг з метою отримання ними ліцензії, щоб і надавач послуг, і сім'ї могли користуватися механізмами фінансування. Латвійський приклад із бабусями та доглядачами за дітьми можна використати в контексті післявоєнної України, де багатьом самотніми матерям знадобиться додаткова підтримка, й догляд із боку бабусь може бути одним із варіантів. У цьому випадку не лише будуть зміцнені сімейні зв'язки, а й бабусі певним чином самореалізуються через оплачувану роботу.*

4. Провести пілотну апробацію нових форм альтернативного РРДД у вибраних регіонах, щоб спробувати зрозуміти, чи можна залучити — і як саме — альтернативні послуги РРДД для невідкладного усунення прогалин у доступності РРДД.

Огляд систем РРДД у постсоціалістичних державах-членах ЄС показав, що альтернативні моделі РРДД можуть ефективно працювати на підтримку доступності РРДД там, де пропозиція

державних закладів є недостатньою. Серед найбільш поширених моделей у цих країнах такі:

- ▶ різні форми **надомного або сімейного РРДД** із залученням кваліфікованих надавачів послуг, які або відвідують дитину в неї удома, або приймають кількох дітей у власній оселі;
- ▶ **РРДД за місцем роботи**, де роботодавець надає послуги РРДД своїм працівникам у приміщеннях компанії.

Оцінка використання послуг РРДД у різних постсоціалістичних державах-членах ЄС показала, що успішному застосуванню цих моделей сприяє ціла низка факторів. Як уже згадувалося, використання послуг РРДД часто пов'язане з тривалістю відпустки для догляду за дитиною і загальним обсягом інвестицій держави у РРДД. Отже, Уряду й МОП слід спочатку протестувати такі моделі, щоб виявити контекстні фактори, які можуть впливати на використання кожної з них.

Крім того, апробація може надати цінну інформацію для розроблення підзаконних актів щодо окремих форм РРДД. Отже, розробляючи проєкти законів, слід ретельно визначити й урахувати фактори, які впливають на результати.

Для проведення пілотної апробації рекомендується здійснити нижчезазначені кроки:

- ▶ визначити **регіон/населений пункт**, найбільш підхожий для моделі РРДД. Наприклад, РРДД за місцем роботи є найбільш підхожим для великих компаній, імовірно, здебільшого в міських поселеннях. Водночас надомний РРДД у невеликих масштабах є більш доречним у приміських чи сільських районах, де попит є недостатнім для створення дитячого садка чи ясел;
- ▶ визначити **підхожий муніципалітет, який має деякі ресурси** (фінанси, приміщення, персонал, матеріали) для використання в рамках ДПП і який налаштований продовжувати співпрацю після завершення апробації;
- ▶ розробити чітку **систему моніторингу** для апробації, яка включає:
 - a. цілі, орієнтовані на розгортання в більших масштабах;
 - b. обов'язки різних сторін (МОП, муніципалітету, партнерів);
 - c. засоби та показники для вимірювання того, що становить «успіх»;
 - d. засоби підготовки контрольних переліків стосовно того, які аспекти пілотної апробації повинні регулюватися законом;
- ▶ тісно співпрацювати з відповідним міністерством (коли воно буде визначено) для обговорення досвіду, набутого у процесі апробації, та спільного **розроблення підзаконних актів** для альтернативних моделей РРДД за результатами апробації.

► Додаток 1. Структура дослідження

Згідно із загальною структурою та запитаннями дослідження, представленими у розділі 1.2, дослідницька група розробила нижчевикладені, детальніші запитання дослідження.

ТАБЛ. 6. СТРУКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ

РОЗДІЛ ДОСЛІДЖЕННЯ	ЗАПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
1. Альтернативні моделі догляду за дітьми віком до 3 років у постсоціалістичних країнах ЄС	1.1 Які постсоціалістичні країни ЄС впровадили форми альтернативного догляду за дітьми? Які саме форми були впроваджені?
	1.2 Яка нормативно-правова база введена в дію для сприяння впровадженню альтернативних послуг із догляду за дітьми?
	1.3 Які тенденції помітні у користуванні альтернативними послугами з догляду за дітьми, й чи вплинуло введення в дію нормативно-правової бази на пропозицію цих послуг та попит на них?
	1.4 Чи вважалося впровадження альтернативних послуг із догляду за дітьми успішним або ні, й чому?
	1.5 Які фактори забезпечили успішне впровадження альтернативних послуг із догляду за дітьми, й чи можна відтворити ці фактори в інших умовах?
	1.6 Які фактори перешкодили успішному впровадженню альтернативних послуг із догляду за дітьми, й чи можна уникнути цих факторів у інших умовах?
2. Українська система догляду за дітьми віком до 3 років	2.1 Які чинні закони й нормативні акти регулюють організацію послуг із догляду за дітьми, управління ними, їхню якість і контроль за цими послугами?
	2.2 Які існують обмеження на організацію послуг із догляду за дітьми в чинній нормативно-правовій базі, особливо стосовно приватних і альтернативних послуг?
	2.3 Які можливості передбачені у чинній нормативно-правовій базі для впровадження альтернативних послуг із догляду за дітьми?
	2.4. Які конкретні потреби у розширенні послуг із догляду за дітьми виникли в умовах поточної війни та виникнуть у майбутньому післявоєнному контексті?
	2.5. Якою мірою доступність догляду за дітьми є пріоритетом у стратегіях післявоєнного відновлення? Які заходи та цілі передбачено?

РОЗДІЛ ДОСЛІДЖЕННЯ	ЗАПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
3. Потенційні моделі для України	3.1 Які фактори, що вможливають або полегшують успішне впровадження альтернативної моделі догляду за дітьми, існують в Україні або можуть бути створені?
	3.2 Які фактори, що перешкоджають успішному впровадженню альтернативної моделі догляду за дітьми, існують в Україні або впливу яких можна уникнути/вплив яких можна послабити?
	3.3 Які моделі можна впровадити з урахуванням чинних обмежень і можливостей у сфері догляду за дітьми, передбачених нормативно-правовою базою?
	3.4 Які моделі якнайкраще узгоджуються з післявоєнними потребами та пріоритетами України у сфері догляду за дітьми?
4. Заключний розділ	Ураховуючи обмеження, можливості, фактори успіху та перешкоди, які моделі найбільшою вірогідністю будуть успішними в українському контексті?
5. Recommendations	Які кроки необхідно було б здійснити на системному рівні для сприяння впровадженню обраних моделей?
	Якими були б подальші кроки для втручання з боку МОП?

► Додаток 2. Стислий огляд постсоціалістичних держав-членів ЄС

Нижче у таблиці кількома реченнями описано наявну модель догляду за дітьми віком до 3 років і вказано, чи сприяє нормативно-правова база впровадженню альтернативних форм догляду за дітьми. Інакше кажучи, (i) чи законно створювати альтернативні форми догляду за дітьми та (ii) чи відбувається це на практиці?

ТАБЛ. 7. РЕЗУЛЬТАТИ СТИСЛОГО ОГЛЯДУ

КРАЇНА	КОРОТКИЙ ОПИС МОДЕЛІ ЗДІЙСНЕННЯ ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ ВІКОМ ДО 3 РОКІВ	НАЯВНІСТЬ І МОДЕЛЬ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ ВІКОМ ДО 3 РОКІВ
Болгарія	– РРДД забезпечується в яслах, дитячих садках і початковій школі. Ясла є самостійними організаціями. Вони забезпечують виховання, освіту та підготовку дітей віком від 3 місяців до 3 років. Вони належать до сфери відповідальності Міністерства охорони здоров'я.⁹⁹ – З 1 квітня 2022 року всі діти в Болгарії можуть відвідувати ясла й дитячі садки без будь-якої плати.¹⁰⁰ – У дитячих садах можуть бути організовані ясельні групи для дітей віком від 10 місяців до 3 років. Ці групи належать до сфери спільної відповідальності Міністерства охорони здоров'я й Міністерства освіти і науки. Якщо у муніципалітеті має місце нестача ясельних груп і є вільні місця у дитячих садках, діти можуть почати відвідувати дитячий садок із двох років.¹⁰¹	– Послуги денного догляду за дітьми (ясла) надаються і у державному, і у приватному форматі, проте батьки, як правило, обирають приватні ясла тільки якщо у державних яслах місць недостатньо.¹⁰²

⁹⁹ База даних Eurydice.

¹⁰⁰ Now that kindergarten is free of charge: laying the foundations for future pre-school policy change in Bulgaria, [Тепер, коли дитячий садок — безоплатний: закладаємо основи для майбутньої зміни політики щодо дошкільної освіти у Болгарії], <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2023.1191355/full>

¹⁰¹ База даних Eurydice.

¹⁰² Early childhood development in Bulgaria. A study of the systems supporting early childhood development, the interaction and cooperation between them and with parents, [Ранній розвиток дітей у Болгарії. Дослідження систем, які забезпечують ранній розвиток дітей, взаємодії та співпраці між ними та з партнерами], <https://www.issa.nl/sites/default/files/u327/Executive%20Summary%20ECD%20in%20Bulgaria%20-%20English%20version%20edited.pdf>

Хорватія	– Хоча рішення з політики щодо РРДД у Хорватії, наприклад за Законом про дошкільну освіту (2023 року) або Національною навчальною програмою з РРДД (2014 року), ухвалюються на національному рівні, а РРДД належить до сфери відповідальності Міністерства науки і освіти, питання створення й фінансування дитячих садків належать до компетенції місцевих органів влади (округів, міст і муніципалітетів).¹⁰³ – За РРДД, який забезпечують дитячі садки та інші юридичні особи, повністю відповідає Міністерство науки і освіти. – РРДД здійснюється у дитячих садках та інших юридичних особах, які створили освітні програми для дітей віком від 6 місяців до віку початкової школи (до 7 років) відповідно до положень Закону про дошкільну освіту та догляд.¹⁰³ – РРДД поділено на три освітні цикли залежно від віку дітей: (i) діти віком від 6 місяців до 1 року; (ii) діти віком від 1 до 3 років; (iii) діти віком від 3 років до року початку початкової освіти (до 7 років). – Дитячий садок може бути заснований органами державної влади, органами місцевого й регіонального самоврядування, релігійними громадами та іншими юридичними й фізичними особами.¹⁰⁴	– Дитячі садки можуть засновуватися на приватних засадах і фінансуватися фізичними особами та іншими організаціями, наприклад релігійними громадами.¹⁰⁵ – На додаток до дитячого садка діти можуть також брати участь в інших програмах допочаткової та дошкільної освіти, що проводяться в інших юридично визнаних закладах, як державних, так і приватних: початкових школах та ігрових групах у бібліотеках та інших медичних, соціальних, культурних і спортивних організаціях.¹⁰⁶ – Невелика кількість дітей вдома отримує послуги, що належать до сфери відповідальності Міністерства праці та пенсійного забезпечення, сім'ї та соціальної політики.¹⁰⁷ – Існують також приватні дитячі садки, що належать фізичним особам, включно з різноманітними альтернативними дитячими садками (з методикою Монтессорі, Вальдорфською методикою, методикою Агацці).¹⁰⁸
------------------------	---	---

¹⁰³ База даних Eurydice.

¹⁰⁴ База даних Eurydice.

¹⁰⁵ Understanding family-school relationships in Croatia. Policy context: early childhood education and care in Croatia, [Розуміння відносин між сім'єю та школою в Хорватії. Політичний контекст: ранній розвиток і догляд за дітьми у Хорватії], https://eurydice.net/227806/education/understanding_family_school_relationships_croatia

¹⁰⁶ База даних Eurydice.

¹⁰⁷ База даних Eurydice.

¹⁰⁸ How to enroll kids in kindergarten (vrtić) in Croatia (updated in 2023),) [Як віддати дітей до дитячого садка у Хорватії (оновлено у 2023 р.)] <https://www.expaticroatia.com/kindergarten-vrtic/#types>

Чехія	- Дитячі групи надають некомерційні послуги з догляду за дітьми віком від 6 місяців до віку початку обов'язкової освіти (6 або 7 років). - Діяльність дитячих груп регулюється Міністерством праці та соціальної політики згідно з положеннями Закону про дитячі групи. - Допочаткова освіта надається у закладах дошкільної освіти, розрахованих на дітей віком від 2 до 6 років.¹⁰⁹ - До березня 2012 року ясла входили до структури закладів охорони здоров'я, які належать до сфери компетенції Міністерства охорони здоров'я.¹¹⁰	- Догляд за дітьми від народження до 3 років може надаватися також у закладах з догляду за дітьми віком до 3 років, створеними відповідно до Закону про ліцензування комерційної діяльності. - Дитячі групи можуть створюватися роботодавцями (приватними, громадськими та державними організаціями) для їхніх працівників, різними некомерційними суб'єктами (муніципалітетами, регіонами, релігійними організаціями, благодійними фондами тощо), а також доглядачами за дітьми (до 4 дітей у групі).¹¹¹ - У 2013 році Міністерство охорони здоров'я вирішило, що надавати послуги з догляду за дітьми (здійснення догляду за здоровими дітьми та їхнього всебічного розвитку) як форму охорони здоров'я немає потреби, і всім дошкільним закладам довелося змінити свій правовий статус. - З квітня 2013 року дитячі ясла можуть функціонувати як об'єкт господарювання. Надавачі послуг зобов'язані додержуватися певних стандартів, зокрема щодо професійної компетентності підприємця та кваліфікації нянь, а також відповідних санітарно-гігієнічних вимог та інших умов законодавства. - У 2014 році було ухвалено новий закон про надання послуг у так званих «дитячих групах» на некомерційних засадах як альтернативи офіційній системі дошкільної освіти у Чеській Республіці. Дитячі групи призначені для дітей віком від 1 до 6 років.
-------	--	--

¹⁰⁹ База даних Eurydice.

¹¹⁰ Early Childhood Education and Care: Czech Republic, <https://familyandjob.eu/early-childhood-education-and-care-czech-republic/>

¹¹¹ База даних Eurydice.

Естонія	– Чітко визначено розподіл обов'язків між державою, органами місцевого самоврядування та школами. На рівні законодавчої та адміністративної влад системою освіти управляють парламент, Уряд Естонської Республіки та Міністерство освіти та досліджень. Це міністерство відповідає за розроблення та ухвалення національних навчальних програм, освітніх стандартів, національних планів розвитку, за державний нагляд і виконує інші обов'язки. На місцевому рівні муніципалітети й міста несуть основну відповідальність за забезпечення доступу до загальної освіти — від дошкільної до повної середньої, за обов'язкове відвідування школи й за утримання дошкільних закладів і шкіл.¹¹² – З 2014 року державною політикою Естонії встановлено, що органи місцевого самоврядування — тобто міські та сільські муніципалітети — зобов'язані надавати всім дітям віком від 1,5 до 7 років, які постійно проживають на закріпленій за ними території, можливість відвідувати місцевий заклад дошкільної освіти й догляду за дітьми.¹¹³ – Контроль за діяльністю дитячих садків здійснює Міністерство освіти та досліджень, а за діяльністю закладів догляду за дітьми — Міністерство соціальної політики.¹¹⁴ – Усім дітям віком від 1,5 до 7 років гарантовано місце у дитячому садку. – Органи місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити всім дітям віком від 1,5 до 7 років, які проживають на закріпленій за ними території й батьки яких мають таке бажання, можливість відвідувати заклад дошкільної освіти.	– Приватні дошкільні заклади, зокрема вальдорфські та християнські, іноді використовують альтернативні педагогічні методи, які більше відповідають їхньому загальному підходу.¹¹⁵ – За даними Міністерства соціальної політики, у 2020 році 10% дітей віком 1,5–3 роки отримували послуги з догляду в себе вдома, вдома у нянь або у закладах з догляду.
----------------	--	--

¹¹² OECD (2020) "The context of early learning Estonia", Chapter 2 in Early Learning and Child Well-being in Estonia, [Виховання дітей і послуги з догляду за дітьми в Естонії], <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/24d65b83-en/index.html?itemId=/content/component/24d65b83-en>

¹¹³ Див. виноску 112.

¹¹⁴ База даних Eurydice.

¹¹⁵ Див. виноску 112.

Естонія	– Частка дітей віком від 1,5 до 3 років, які відвідують дитячі садки, становить 81% (дані Інформаційної системи з питань освіти Естонії за 2020 рік). – І в дошкільних закладах, і в закладах догляду за дітьми батьки сплачують вступний внесок і вартість харчування. Вступний внесок залежить від віку дитини й від адміністративних витрат закладу та інших аспектів, але він не повинен перевищувати 20% мінімальної заробітної плати.¹¹⁶ Рада з соціального страхування Естонії та місцева влада надають фінансову підтримку для провадження освітньої, транспортної і факультативної діяльності¹¹⁷ – Батьки можуть на свій розсуд обрати заклад дошкільної освіти або надавача послуг із догляду за дітьми, якому вони віддають перевагу. – Дошкільну освіту в Естонії надають переважно державні заклади. У 2018/2019 навчальному році муніципальні дошкільні заклади становили 90% загальної кількості закладів догляду за дітьми.¹¹⁸	
----------------	--	--

¹¹⁶ База даних Eurydice.

¹¹⁷ Expat Guide (ND) Raising children and childcare services in Estonia, [Виховання дітей і послуги з догляду за дітьми в Естонії], <https://www.expat.com/en/guide/europe/estonia/16505-childcare-in-estonia.html>

¹¹⁸ Див. виноску 112.

Угорщина	– РРРД складається з двох етапів і має двосекторний характер (соціальне забезпечення та освіта). – Перший етап — забезпечення у відповідному закладі не обов'язкового догляду за дітьми віком до 3 років, або з повною оплатою, або з субсидюванням із боку держави. Це — ясла. – Другий етап є обов'язковим для всіх дітей (з можливими винятками) віком від 3 років до шкільного віку, без оплати. Це — дитячий садок. – Контроль за діяльністю ясел здійснює Міністерство культури та інновацій, тоді як дитячі садки як складова державної системи освіти належать до сфери відповідальності Міністерства внутрішніх справ. – Усі форми офіційного догляду за дітьми віком до 3 років вважаються ясельним доглядом і повинні здійснюватися в цих рамках. – З 1 січня 2017 року денний догляд за дітьми надається у двох формах: у закладах (яслах і міні-яслах) та поза закладами (сімейні ясла та ясла за місцем роботи)¹¹⁹ – Ясла є найбільш популярними надавачами послуг з догляду за дітьми віком до 3 років. У системі ясельного догляду «ясла» означають традиційний заклад, який забезпечує денний догляд відповідно до базової національної програми ясельного виховання й догляду. Крім базового догляду, ясла можуть підтримувати сім'ї шляхом надання спеціальних дорадчих послуг, тимчасового догляду за дітьми та інших послуг із догляду за дітьми.¹²⁰	– Ясла можуть надавати «послугу з проживанням» — до 24 годин безперервного догляду за дітьми, чиї батьки тимчасово не можуть дбати про них. Ця послуга може надаватися також у вихідні та свята, але її тривалість не може перевищувати 10 діб на одну дитину за навчальний рік. – Інша послуга на базі відповідного закладу — «ігрова група». В ігрових групах діти й батьки можуть грати разом — за допомогою особи, яка надає послуги з ясельного догляду.¹²¹ – Альтернативними формами догляду за дітьми є: – міні-ясла — заклади, що забезпечують професійний ясельний догляд і виховання у малих групах за простішими правилами стосовно персоналу, матеріалів і діяльності; – ясла за місцем роботи — послуга з денного догляду, яка забезпечується роботодавцем головним чином для дітей працівників. – Послуги з раннього розвитку і догляду (як і всі інші рівні освіти) надаються також приватними суб'єктами та фінансуються переважно за рахунок плати, яку вносять батьки.¹²²
------------------------	---	--

¹¹⁹ База даних Eurydice.

¹²⁰ База даних Eurydice.

¹²¹ База даних Eurydice.

¹²² OECD (ND) Starting Strong IV. Early Child Education and Care. Data Country Note. Hungary. [ОЕСР (без дати), Потужний старт, частина IV «Ранній розвиток і догляд за дітьми». Інформаційна записка по країні. Угорщина]: [https://web.archive.org/https://www.oecd.org/2016-12-09/422954-ececd-hungary.pdf](https://web.archive.org/https://web.archive.org/https://www.oecd.org/2016-12-09/422954-ececd-hungary.pdf)

Латвія	– З 2011 року всі діти в Латвії мають законне право на РРДД з 18 місяців.¹²³ З 18 місяців до 7 років дітям забезпечується комплексний РРДД. – За РРДД відповідає Міністерство освіти і науки. – Усі заклади та програми належать до сфери відповідальності Міністерства освіти і науки.¹²⁴ Засновниками закладів дошкільної освіти є органи місцевого самоврядування (щодо державних дошкільних закладів) або фізичні чи юридичні особи (щодо приватних дошкільних закладів). – Більшість дітей відвідує заклади дошкільної освіти (дитячі садки) — майже 85% у 2018/2019 році.	– Останніми роками збільшилися масштаби надання приватних послуг, особливо у великих містах. – Правові засади діяльності закладів РРДД — як державних, так і приватних, — викладені у Законі про освіту, Законі про загальну освіту, Законі про органи місцевого самоврядування й нормативних актах, затверджених засновником закладу, а також в інших нормативних актах стосовно здоров'я та безпеки. – Приватні заклади можуть бути засновані фізичними або юридичними особами, такими як фонди й неурядові організації (НУО). – У Латвії також є особи, які надають послуги з сімейного денного догляду, яких зазвичай називають «доглядачами за дітьми». Це кваліфіковані приватні особи, які надають послуги з догляду за дітьми. Вони зареєстровані у Реєстрі послуг доглядачів за дітьми, управління котрим здійснює SEQS. Зареєстровані доглядачі за дітьми повинні мати певну кваліфікацію. Нагляд за їхньою діяльністю здійснює Державна інспекція із захисту прав дітей. – Батьки, які змушені віддавати дітей до приватних закладів РРДД через дефіцит місць у державних закладах, можуть отримати співфінансування від органу місцевого самоврядування та (або) центральної влади.¹²⁵
--------	--	---

¹²³ OECD (2016) "Early childhood education in Latvia", in Education in Latvia, [OECP (2016), Ранній розвиток дітей у Латвії, у публікації «Освіта в Латвії»], <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264250628-5-en/index.html?itemId=/content/component/9789264250628-5-en>

¹²⁴ Див. виноску 123.

¹²⁵ Див. виноску 123.

Литва	– У Литві забезпечення раннього розвитку і догляду за дітьми (РРДД) ділиться на дві частини. Перша — це необов'язкова дошкільна освіта. Вона охоплює дітей із народження до початку допочаткової освіти (приблизно у 6 років). Друга частина РРДД — це обов'язковий рік допочаткової освіти. – Дошкільну освіту надають державні й муніципальні дитячі садки та приватні заклади РРДД.¹²⁶ – Нагляд у сфері дошкільної освіти здійснює Міністерство освіти, науки та спорту. – Частково фінансується державою та місцевими органами державної влади, а внесок батьків становить близько 100 євро.¹²⁷ – У 2022 році на 100 дітей, що відвідували заклади дошкільної освіти, було 101 місце.¹²⁸	– Послуги РРДД, що регулюються державою, не можуть надаватися вдома у надавача. – Няні можуть отримати ліцензію на провадження діяльності, але механізму контролю немає. – Деякі компанії відкрили спеціальні приміщення за місцем роботи для невеликих груп дітей, за якими здійснюють догляд няні.¹²⁹ – Деякі міністерства і Уряд відкрили ігрові кімнати для дітей, де за дітьми доглядає один із батьків, що працює в цій установі.¹³⁰
--------------	---	---

¹²⁶ База даних Eurydice.

¹²⁷ Веб-сайт Міністерства освіти, науки та спорту з питань дошкільної освіти.

¹²⁸ Офіційний статистичний портал Литви.

¹²⁹ Delfi (2020) Child care in the office: a luxury that employees of several Lithuanian companies already have, [Делфі (2020), Догляд за дітьми в офісі: розкіш, яку вже мають працівники кількох литовських компаній], <https://www.delfi.lt/darbas/darbo-aplinka/vaiku-prieziura-biure-prabanga-kuria-jau-turi-keliu-lietuvos-imoniu-darbuotojai-84689471>

¹³⁰ 15 min (2018) "A children's room has been opened in the government", [В Уряді відкрилася дитяча кімната], <https://www.15min.lt/verslas/naujienu/kvadratinis-metras-vyriausybeje-atidarytas-vaiku-kambarys-971-970460>. Republic of Lithuania Ministry of the Interior website: The Ministry of the Interior takes care of the well-being of employees — a children's room has been opened, Веб-сайт Міністерства внутрішніх справ Литовської Республіки: Міністерство внутрішніх справ дбає про благополуччя працівників — відкрито дитячу кімнату <https://vrm.lrv.lt/lt/naujienos/vrm-rupinasi-darbuotoju-gerove-atidarytas-kambarys-vaikams>

Польща	– Контроль за діяльністю системи догляду за дітьми здійснює Міністерство у справах сім'ї та соціальної політики. – Догляд забезпечують переважно приватні надавачі послуг, але існують і державні послуги. – У результаті нещодавньої реформи було розширено масштаб охоплення дітей послугами державних ясел у більшості муніципалітетів. – Державні послуги РРДД є дешевшими, але батьки зобов'язані сплачувати до 600 злотих.¹³¹ – У 2022 році на 100 дітей, які відвідували заклади з догляду (включно з приватними), припадало 116 місць.¹³²	– Ясла й дитячі клуби засновуються місцевими органами влади, фізичними особами, корпораціями та організаційними одиницями (зокрема НУО), які також здійснюють управління ними. – Догляд удома здійснюють або надавачі послуг з денного догляду — за невеликої кількості дітей (ці надавачі послуг або працюють у місцевих органах влади, або є самозайнятими), або няні (які працюють на підставі письмового договору про догляд удома, погодженого з батьками).¹³³
Румунія	– Міністерство освіти, Міністерство охорони здоров'я та Міністерство праці й соціального захисту координують діяльність системи РРДД для дітей віком до 3 років. – Ранній розвиток і догляд за дітьми (РРДД) (від народження до 6 років) є складовою шкільної освіти та включає ранню дошкільну освіту (для дітей віком до 3 років) і власне дошкільну освіту (для дітей віком 3–6 років). – Рання дошкільна освіта надається у яслах, дитячих садках і центрах денного догляду. – Центри денного догляду належать до сфери відповідальності Міністерства праці та соціальної справедливості, а контроль за їхньою діяльністю здійснюють мерії та управління захисту дітей (ці центри надають послуги з догляду й захисту дітям із народження до 18 років). – Державні послуги надаються безоплатно, при цьому батьки оплачують харчування (до 4 євро на день), якщо діти залишаються в закладі на триваліший час (10 годин на день) або відвідують заклад за тижневими програмами РРДД.	– Існує можливість ініціювати й організовувати альтернативні освітні послуги у системі дошкільної освіти, за умови схвалення Міністерством освіти. – Альтернативні освітні послуги менш поширені в яслах (для дітей віком до 3 років включно), враховуючи, що ясла ще не повністю належать до сфери координації Міністерства освіти. – Послуги РРДД, які не регулюються державою, вдома у надавача послуг не надаються.¹³⁴

¹³¹ Eurydice Poland, Міністерство у справах сім'ї та соціальної політики, Закон від 4 лютого 2011 р. про догляд за дітьми віком до 3 років.

¹³² Бюро статистики Польщі.

¹³³ Міністерство у справах сім'ї та соціальної політики, Закон від 4 лютого 2011 р. про догляд за дітьми віком до 3 років.

¹³⁴ База даних Eurydice Romania.

Румунія	– Відвідуваність закладів РРДД для дітей до 3 років (ясел) є дуже низькою (у 2020 році — всього лише 6,8%)¹³⁵, особливо у сільській місцевості.¹³⁶ – У 2019 році більше 50% дітей віком до 3 років включно отримували неформальний догляд принаймні одну годину на тиждень.¹³⁷	
Словаччина	– Заклади догляду за дітьми до 3 років формально не належать до сфери відповідальності жодного міністерства. – Здійснення офіційного догляду за дітьми до 3 років забезпечують муніципалітети й приватні надавачі послуг.¹³⁸ – Дошкільна освіта дітей віком до 3 років надається в яслах. – Батькам необхідно платити за ясла, хоча вони мають право на допомогу з догляду за дитиною (до 280 євро на місяць).¹³⁹ – Заклади РРДД відвідує лише 6,3% дітей віком до 3 років. – У 2019 році догляд більш ніж 60% дітей молодших ніж 3 роки здійснювали виключно батьки. – У 2019 році приблизно 40% дітей молодших ніж 3 роки отримували неформальний догляд принаймні одну годину на тиждень.¹⁴⁰	– Дитячі групи — це форма догляду за дітьми, що здійснюється у малих групах дітей (до чотирьох дітей) у домашніх умовах. Здійснення догляду в дитячій групі дозволяється за умови реєстрації в реєстрі соціальних послуг, який веде відповідний вищий територіальний підрозділ.¹⁴¹

¹³⁵ Eurochild (2022) (In)visible children. Report on children in need across Europe. [(Не)видимі діти. Доповідь про нужденних дітей у Європі].

¹³⁶ База даних Eurydice Romania.

¹³⁷ UNICEF (2021) Where do rich countries stand on childcare? <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/where-do-rich-countries-stand-on-childcare.pdf>

¹³⁸ ESPN Flash Report 2018/60. Improving access to formal childcare for children under three in Slovakia. [Оперативний звіт 2018/60. Розширення доступу до офіційного догляду за дітьми до трьох років у Словаччині]. <https://ec.europa.eu/social/Bl obServlet?docId=19998&langId=en>

¹³⁹ База даних Eurydice Slovakia.

¹⁴⁰ Див. виноску 136.

¹⁴¹ База даних Eurydice Slovakia.

Словенія	– За РРДД відповідає Міністерство освіти. – Діти мають право на місце у дитячому садку з 11 місяців. – Дитячі садки належать до сфери відповідальності місцевих органів влади (муніципалітетів). – Якщо дитина не отримала місце у державному садку, муніципалітет повинен забезпечити співфінансування вартості послуг приватного надавача послуг РРДД. – Середня ціна денного перебування у державному дитячому садку дітей віком до 3 років становить 512 євро. Плата, що стягується з батьків, розраховується на основі місячного доходу домогосподарства і групи за доходами. Передбачено також можливості зменшення плати.¹⁴² – У 2022/2023 навчальному році заклади дошкільної освіти відвідували 78% дітей віком до 3 років.¹⁴³	– Доглядачі за дітьми можуть здійснювати догляд за дітьми дошкільного віку вдома. Вони мають бути включені до реєстру доглядачів за дітьми, який веде Міністерство освіти. У 2022/2023 навчальному році в міністерстві було зареєстровано 334 доглядача за дітьми.¹⁴⁴
----------	--	--

¹⁴² База даних Eurydice Slovenia, веб-сайт Уряду Словенії.

¹⁴³ Статистичне бюро Республіки Словенія.

¹⁴⁴ База даних Eurydice Slovenia, веб-сайт Уряду Словенії.

